

WERNER SOMBART

ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΚΡΑΤΙΣΜΟΥ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ (1)

Ἡ Οἰκονομία δὲν εἶναι τι «πεπρωμένον». «Ἰδιαιτέρα τις νομοτέλεια» τῆς οἰκονομίας δὲν ὑπάρχει.

Διὰ τὸ «ἄλλα ἐκ τοῦ κράτους τῆς ἀνάγκης εἰς τὸ τῆς ἐλευθερίας» δὲν χρειάζομεθα νὰ περιμένωμεν τὸν Κομμουνισμόν.

Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι ἡ οἰκονομία δὲν εἶναι φυσικὴ τις λειτουργία, ἀλλὰ ὑπῆρξε μέχρι τοῦδε καὶ θὰ εἶναι εἰς τὸ ἀπώτερον μέλλον, μία ἐκπολιτιστικὴ λειτουργία διαμορφουμένη ὑπὸ τῆς ἐλευθέρου βουλήσεως τῆς ἀνθρωπότητος. Εὐρίσκειται λοιπὸν οὕτω τὸ μέλλον τῆς οἰκονομίας ἢ ἐνὸς ὀρισμένου συστήματος αὐτῆς εἰς τὴν κρίσιν ἐλευθέρων ἀνθρώπων. (Οὕτοι φυσικὰ δεσμεύονται κατὰ τὴν ἐπιδίωξιν τῶν σκοπῶν των ἀπὸ τοὺς ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ τοῦ πνεύματος τεθέντας ὅρους).

Ἡ μελλοντικὴ διαμόρφωσις τῆς οἰκονομίας κατὰ τὸ μέγα μέρος αὐτῆς δὲν θὰ εἶναι λοιπὸν πρόβλημα γνωσεολογικόν, ἀλλὰ πρόβλημα θελήσεως, ὡς τοιοῦτο δὲ δὲν ἐνδιαφέρει τὸν ἐπιστήμονα, ὁ ὁποῖος πλέον δὲν θὰ ἔχη νὰ κρίνῃ περὶ ἐκεῖνον, τὸ ὁποῖον ὄφειλε νὰ εἶναι, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀρκεῖται μὲ τὸ νὰ προσδιορίσῃ, αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἶναι.

Θὰ ἠδύνατό τις ὅμως παρὰ ταῦτα νὰ ὠμίλει περὶ μέλλοντος ὑπὸ τοιαύτην ἐπιστημονικὴν ἔννοιαν: Ἄκομη καὶ ὅταν δὲν θὰ ἦτο προικισμένος μὲ τὸ ἰδιαίτερον φυσικὸν δῶρον τοῦ «προβλέπειν τὰ μέλλοντα»: Νομίζω, ὅτι θὰ ἠδύνατο. Ἄρκει νὰ ἔχη πλήρη γνῶσιν τῶν ζητημάτων, τὰ ὁποῖα οὕτω προκύπτουσιν ὡς τοιαῦτα διαβλέπω τὰ ἔξῃς:

Λυνάμεθα ὡς ἐπιστήμονες νὰ καθορίσωμεν:

1) Τὰς ἐνδεχομένας περιπτώσεις, αἱ ὁποῖαι ὑφίστανται διὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν σκοπῶν.

1) Ἡ μετάφρασις ἔγινεν εἰς τὸ φρονιστήριον τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας τοῦ καθηγητοῦ κ. Δ. Καλιτσονάκι (Ἀκαδ. ἔτος 1932|33), καὶ ἐπεθεωρήθη ὑπ' αὐτοῦ.

Ἡ Sombart ἐώρτασε τὴν 19 Ἰανουαρίου 1933 τὴν 70 ἐπέτειον τῶν Γενεθλίων του (βλ. καὶ τὴν Festgabe für W. Sombart hrsg. v. Arthur Spiethoff Duncker & Humblot. München 1933).

2) Τὰς ἀνάγκας, εἴτε τῆς φύσεως, εἴτε τοῦ πνεύματος, ὑπὸ τῶν ὁποίων καθορίζεται ἡ πλοκὴ τῶν ἠθελημένων τούτων σκοπῶν.

3) Τὰς πιθανότητας, αἱ ὁποῖα προκύπτουν διὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν σκοπῶν καὶ διὰ τὴν πραγματοποίησίν των ὑπὸ τῶν ἐκλεγέντων μέσων.

Κατὰ τὰς διαπιστώσεις ταύτας πρέπει νὰ ἐπιδιώξωμεν κατὰ τὸ δυνατόν ὀξείαν ἐννοιολογικὴν σύλληψιν, τῆς ἀκριβοῦς καταστάσεως τῶν πραγμάτων.

Ἡ στερεὰ βάσις ἀπὸ τῆς ὁποίας θὰ ἠδυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ὅλας αὐτὰς τὰς κατευθύνσεις εἶναι ἡ ἀκριβὴς γνώσις τοῦ παρόντος καὶ τῶν κινηθουσῶν αὐτὸ δυνάμεων.

Διαφερόμεθα δὲ πρὸ παντός ἐν προκειμένῳ εἰς τὴν ἐκθεσιν τῶν οὐσιωδῶν γνωρισμάτων καὶ εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν μεγάλων γραμμῶν. Ἐνταῦθα διακρίνεται πάλιν ὁ ἐπιστήμων ἀπὸ τὸν πρακτικόν.

Οὗτος γνωρίζει περισσότερα, ὅσον ἀφορᾷ τὰς λεπτομερείας τῶν συμβαινόντων, τῶν ὁποίων ὅμως τὴν γενικὴν συνοχὴν ἐνίοτε χάνει. Πρώτιστον ἔργον μας εἶναι νὰ ὀξύνωμεν τὴν προσοχὴν μας εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν συνοχὴν. Ἐνεκα τούτου δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ χάνωμεν τὸν καιρὸν μας μὲ τὰς συντυχίας τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ πρέπει νὰ τείνωμεν, ὅπως μακρὰν τούτων διαισθανθῶμεν τὸν σφυγμὸν τῆς ἐποχῆς. Ὅπως ὁ ἄνθρωπος τῆς πράξεως, ὁ πολιτικός, ὁ καταστηματούχος, ὁ δημοσιογράφος σκέπτονται δι' ἑβδομάδας, ἡμέρας καὶ ὥρας, οὕτω εἶναι καθήκον μας νὰ σκεπτόμεθα ἡμεῖς δι' ἔτη, δεκαετίας καὶ αἰῶνας.

Ἀρχίζω συμφώνως πρὸς τὴν πρόθεσίν μου, μὲ τὴν σκιαγράφειν τῆς σημερινῆς καταστάσεως τοῦ Κεφαλαιοκρατισμοῦ.

I

Ἡ θέσις τοῦ Κεφαλαιοκρατισμοῦ παραλάσσει καταφανῶς εἰς τὰς διαφοροὺς χώρας. Θὰ περιορίσω τὴν σκιαγραφίαν μου ἐπὶ τῶν παλαιοκεφαλαιοκρατικῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης καὶ προπάντων ἐπὶ τῆς Γερμανίας.

Ἐδῶ, εὐρίσκομεν τὸν Κεφαλαιοκρατισμὸν ἀκόμη καὶ σήμερον. ὡς ἐν διαδεδομένον σύστημα οἰκονομίας, τὸ ὁποῖον βεβαίως ἔχει χάσει τὴν ἄλλοτε ἐπικρατοῦσαν μορφήν του.

Πλησίον του διετηρήθησαν τὰ προκεφαλαιοκρατικὰ οἰκονομικὰ συστήματα εἰς τὴν ἀπλύτον αὐτῶν ἑκτασιν, μάλιστα εἰς μερικὰς χώρας ἐπεξετάθησαν· ἔχω ὑπ' ὄψιν μου ἐν προκειμένῳ τὴν γεωργίαν.

Παρὰ τὸ Κεφαλαιοκρατικὸν οἰκονομικὸν σύστημα ἔχουν ὅμως διαμορφωθεῖ—καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ σπουδαῖον—ν.αι μορφαὶ τοῦ οἰκονομικοῦ βίου, αἱ ὁποῖαι διαφιλονικοῦν τὴν πρωτεύουσαν θέσιν.

Εἰς μεγάλην ἀφθονίαν ἀνεφάνησαν οἱ συνεταιρισμοὶ παντὸς εἴδους, καθὼς ἐπίσης καὶ ἐπιχειρήσεις δημοσίας ὠφελείας, συχνὰ ὑπὸ μίαν μορφήν συμβιώσεως τῶν κεφαλαιοκρατικῶν συμφερόντων ὑπὸ τὸν λεγόμενον τύπον τῶν μικτῶν δημοσίων ἐπιχειρήσεων κ.τ.λ.

Τὸ κεφαλαιοκρατικὸν ὅμως σύστημα τῆς οἰκονομίας ἐπέστη μόνον του οὐσιώδεις μεταβολάς, τὰς ὁποίας δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν κατὰ τὰς τρεῖς του πλευράς, εἰς τὰς ὁποίας καταδεικνύεται τὸ ἰδιάζον τοῦ οἰκονομικοῦ τούτου συστήματος: ὡς μεταβολάς τῆς οἰκονομικῆς ἀντιλήψεως, οἰκονομικῆς τάξεως καὶ τῆς τεχνικῆς.

Τὸ ἰδιάζον φρόνημα εἰς τὸν κεφαλαιοκρατισμὸν εἴμεθα συνηθισμένοι νὰ τὸ χαρακτηρίζωμεν ὡς **κεφαλαιοκρατικὸν πνεῦμα**. Τοῦτο ἐπέστη ἤδη κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας σημαντικὰς μετατροπὰς, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἱκαναὶ νὰ μεταβάλλουν τὴν φύσιν του. Ἡ φύσις του αὐτὴ ἐνέκμητο εἰς τὴν ἔντασιν μεταξὺ ὀρθολογισμοῦ καὶ ἐρρωσευαλισμοῦ μεταξὺ τῆς κερδοσκοπίας καὶ ὑπολογισμοῦ, μεταξὺ τοῦ ἀστικοῦ καὶ ληστρικοῦ πνεύματος, μεταξὺ τοῦ ὑπολογίζεσθαι καὶ διακινδυνεύειν. Αἴτη ὅμως ἡ ἔντασις ἡμβλύθη, τὸ ὀρθολογιστικὸν σημεῖον ηἰξήθη μεγάλως καὶ ἔλαβε χώραν συγχρόνως ἐκλογίκευσις τῶν ἐπιχειρήσεων. Καθ' ὁλοκληρίαν ὀρθολογιστικὸν πνεῦμα δὲν εἶναι ὅμως γνήσιον κεφαλαιοκρατικὸν πνεῦμα. Δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν λεπτομερῶς ταύτην τὴν μεταβολήν. Βλέπομεν πῶς ἡ σημασία τοῦ εἰδικοῦ ἐπιχειρηματικοῦ πνεύματος καὶ τῆς διαισθήσεως ἐλαττοῦται. Ὁ ἀριθμὸς τῶν δυναμένων νὰ γνωστοῦν, τῶν ἐκ τῶν προτέρων γνωστῶν περιστάσεων γίνεται ὁλονὲν μεγαλύτερος καὶ ἡ ὁρπὴ τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ ἀξιάει ν' ἀνοικοδομήσῃ τὴν ἐπιχείρησίν του ἐπὶ ἐνὸς **συστήματος γνώσεων**. Μὲ αὐτὸ προσλαμβάνουν αἱ ἐπιχειρήσεις τὸν χαρακτῆρα τῆς διοικήσεως, οἱ ἡγέται των τὸν χαρακτῆρα τῶν ὑπαλλήλων, συντείνει δὲ πρὸς τούτοις τὸ καθ' ἑαυτὸ καὶ τὸ κολοσσαῖον τῶν ὀργανισμῶν. Ταύτοχρόνως ἐλαττοῦται ἡ τάσις πρὸς τὸ κέρδος καὶ ἀκόμη εἰς μεγαλύτεραν κλίμακα αἱ ἄνευ περιοκέψεως ζημίαι: **ἀσφάλεια** καὶ **σταθερότης** ἐπιδιώκονται περισσότερο. Γενικῶς δ' εἶπεν ἀμβλύνεται τὸ ὄψινδον πνεῦμα, ἡ τόλμη, ὁ τυχοδιωκτισμὸς καὶ ἡ κατακτητικὴ διάθεσις λαμβάνει, χώραν εἶδος ὑπερπαχύνσεως, ἰδίως εἰς τοὺς μεγάλους ἐπιχειρηματίας ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν τῆς συγκεντρώσεως, καρτελοποιήσεως καὶ Ἀνωθυμοποιήσεως. Ἐὰν δὲ ἤθελέ τις νὰ καταδείξῃ τὸ ἱρρασιοναλιστικὸν σημεῖον τῆς τάσεως ταύτης πρὸς οἰκονομικὴν κυριαρχίαν, τὸ ὁποῖον παίζει ἐπίσης ὄλον εἰς τὸ ἀκραιφνὲς κεφαλαιοκρατικὸν πνεῦμα, πρέπει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν του, ὅτι ἡ προαναφερθεῖσα κατάστασις προσλαμβάνει ἀναγκαστικῶς μικροτέραν σημασίαν εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ παρεμβατισμοῦ καὶ τῆς κοινῆς συνεργασίας εἰς τὰ ἐργοστάσια.

Μὲ τὰς τελευταίας ταύτας παρατηρήσεις ἔχω ἤδη θίξει τὴν δευτέραν πλευράν, διὰ τῆς ὁποίας δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν μεταβολὰς τῆς φύσεως τοῦ οἰκονομικοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος: **τὴν τάξιν**. Ἡ μὲ τὸ κεφαλαιοκρατικὸν σύστημα σύμφωνος τάξις εἶναι ἡ ἐλευθέρια, τὴν ὁποίαν ἐπίσης ὀνομαζόμεν ἀτομιστικὴν καθὼς πρὸ μικροῦ μία ἀπόφασις τῶν κρατικῶν δικαστηρίων τὴν καθώριζε, ὅταν ἔλεγε: «Ὁ Γερμανικὸς Ἀστικὸς Κώδις ἀντιπροσωπεύει ἀναλόγως πρὸς τὰς σχέσεις τοῦ χρόνου τῆς γενέσεώς του τὴν ἀτομιστικὴν ἀρχήν». Ἡ ἐλευθέρια αὕτη ἔννομος—ἀλλὰ ἐπίσης Ἐθιμικὴ καὶ

κατὰ συνθήκην οἰκονομικὴ τάξις ἔχει μ' ὅλα ταῦτα ἤδη κατὰ τὴν πάροδον τῆς τελευταίας γεννεᾶς καὶ διαρκῶς κατόπιν μεταβληθῆ εἰς τὰ κύρια αὐτῆς σημεῖα εἰς καθορισμένην ἐκ τῶν ἔξωθι. Ἀλληλεξάρτησις τοῦ πρώην ἐλευθέρως κινουμένου ἐπιχειρηματίου πρὸς ὅλα τὰ πεδία καὶ πρὸς πᾶσαν οἰκονομίαν χαρακτηρίζουν τὴν σημερινὴν κατάστασιν. Αὐταὶ δὲ αἱ ἀλληλεξαρτήσεις εἶναι διαφόρων εἰδῶν αὐτοδέσμευσις τῆς καθ' ἕκαστον ἐπιχειρήσεως διὰ τῆς γραφειοκρατίας, διὰ τῆς ἔλλογοποιήσεως τῶν ἐκμεταλλεύσεων, διὰ τῆς καταργήσεως τῆς ἐλευθέρως πρωτοβουλίας καὶ τῆς ἐφαρμογῆς ἑνὸς συστήματος κανονισμῶν. Σύνδεσις τῶν ἐπιχειρηματιῶν διὰ καρτέλλων κ.τ.λ. Δέσμευσις ὑπὸ τοῦ Κράτους ἐπιβαλλομένη πρὸ πολλοῦ ἤδη καιροῦ διὰ τῆς προστασίας τῶν ἐργατῶν καὶ ἀσφαλίσεως αὐτῶν· εἰς τὴν νεωτέραν ἐποχὴν δι' εἰρηκτικῆς ἐξομιλῆσεως τῶν διαφορῶν καὶ διὰ κανονισμοῦ διατιμῆσεων καὶ ἐντελῶς τελευταίως διὰ τοῦ ἀμέσου ἐλέγχου τῶν μεγάλων Ἐπιχειρήσεων. Λεομεύσεις ἐπιβληθεῖσαι ὑπὸ τῶν ἐργατῶν· δι' ἐργατικῶν συμβουλίων, ἐπεμβάσεων τῶν συνομοσπονδιῶν καὶ ὁμαδικῶν συμβάσεων κλπ.

Τέλος ὅμως—καὶ αὐτὸ εἶναι ἴσως τὸ πλέον οὐσιώδες—ἔχει ἐπίσης ἀλλάξει βασικῶς ἡ λειτουργία καὶ ὁ ἄνθος τοῦ οἰκονομικοῦ βίου, καθὼς ἔλλοτε καὶ ἡ τέχνη τοῦ οἰκονομικῶς ἐνεργεῖν. Ὅτι ἐνταῦθα ἔχει μεταβληθῆ δύναται νὰ συνοψισθῆ μὲ μίαν φράσιν «εἰς τὴν θέσιν μιᾶς φυσικῆς ἐξελίξεως τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων εὐρίσκειται πλῆθος ἄνθρωπινων ἐπεμβάσεων, εἰς τὴν θέσιν τοῦ «εὐκάμπτου» παρεμβαίνει τὸ «ἀκάμπτου» σύστημα. Διαφορετικῶς δὲ διατυπούμενον, ὅτι ἡ παλαιὰ μηχανικὴ τῆς ἀγορᾶς ἐπὶ τῆς ὁποίας οὐσιωδῶς ἐδράζετο τὸ κεφαλαιοκρατικὸν οἰκονομικὸν σύστημα, ἐτέθη ἐκποδῶν. Αὕτη ἡ μηχανικὴ τῆς ἀγορᾶς ἐναπόκειται, ὡς γνωστόν, ἐπὶ τῆς ἀκολούθου αὐτομάτου πορείας· προσφορά καὶ ζήτησις διεῖπον τὴν «κατάστασιν τῆς ἀγορᾶς», ἡ κατάστασις τῆς ἀγορᾶς καθόριζε τὰς τιμὰς τῶν ἐμπορευμάτων, αἱ τιμαὶ τῶν ἐμπορευμάτων ἐρυθμιζον τὴν ἀμοιβὴν τῆς ἐργασίας, αἱ ἀμοιβαὶ τῆς ἐργασίας ἐκανόνιζαν τὸ κέρδος. Σήμερον οὐδὲν ἐξ ὧτων τούτων ὑφίσταται πλέον. Μᾶλλον ἄνθρωπιζονται αἱ τιμαὶ αὐθαιρέτως ὑπὲρ τῶν καρτέλλων (ἂν ὄχι ὑπὸ τοῦ κράτους), αἱ ἀμοιβαὶ τῆς ἐργασίας ἄνθρωπιζονται αὐθαιρέτως χωρὶς νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ θέσις τῆς ἀγορᾶς ὑπὸ τῶν Συνομοσπονδιῶν, ὥστε τοιοῦτοτρόπως κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εὐρισκόμεθα πρὸ τοῦ θεάματος τῆς παραμονῆς τῶν ἡμερομισθίων εἰς τὰ παλαιὰ ἐπίπεδα ἐνῶ ἡ θέσις τῆς ἀγορᾶς ἔχει φθάσει εἰς πρωτοφανῆ μέχρι τοῦδε ὕψος.

Αἱ πρὸς ὅλας τὰς πλευρὰς εὐκρινῶς ἀντιληπτὰι μεταβολαὶ αὐταί, τὰς ὁποίας τὸ οἰκονομικὸν κεφαλαιοκρατικὸν σύστημα ὑπέστη, τόσον εἰς τὰς ἐξωτερικὰς καὶ ἐσωτερικὰς ἀπόψεις του, μὲ ἔπεισαν νὰ θεωρήσω νεωτέραν τινὰ ἐποχὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔχει εἰσέλθει ὁ οἰκονομικὸς βίος καὶ τὴν ὁποίαν ἐγὼ ἔχω ὀνομάσει «*ἐποχὴν τοῦ ὀψίμου Κεφαλαιοκρατισμοῦ*», συμφῶνως μὲ τὴν διάταξιν τῶν διαφόρων ἐποχῶν τῆς οἰκονομίας, καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ὕψιμος ἐποχὴ ἑνὸς συστήματος οἰκονομίας, χαρακτηρίζεται διὰ

τοῦ γεγονότος ὅτι τοῦτο δέον νὰ δημοιράσῃ τὴν κυριαρχίαν του μὲ τὰ νεοεμφανιζόμενα συστήματα οἰκονομίας καὶ νὰ ὑφίσταται μόνον του μεταβολὰς εἰς τὴν διάρθρωσίν του, αἱ ὁποῖαι πηγάζουν ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ νέου οἰκονομικοῦ συστήματος τὸ ὁποῖον τρέπει νὰ κυριαρχήσῃ.

Τὴν ἐποχὴν τοῦ ὀψίμου Κεφαλαιοκρατισμοῦ εἰς τὴν ὁποίαν ἀκόμη σήμερον εἰρισκόμεθα, ὑπολογίζω, καθόσον τοῦτο ἐπιτρέπεται εἰς τινα νὰ θέσῃ σταθερὰ χρονικὰ ὄρια, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ παγκοσμίου πολέμου. Εἰς αὐτὸν τὸν καθορισμὸν τῶν περιόδων μὲ προέτρεψεν ἕτερος προσέτι λόγος. Προφανῶς τὸ οὐσιῶδες τῆς οἰκονομίας τῆς ἐποχῆς ἡμῶν δὲν καθορίζεται μόνον διὰ τῆς ἐξωτερικῆς αὐτῆς ἰσχύος καὶ τῆς ἐσωτερικῆς καιτασκευῆς τῶν συστημάτων τῶν ἐντὸς τῆς χώρας ἐθνικῶν οἰκονομιῶν, ἀλλὰ ἐπίσης διὰ τῶν *σχέσεων τῶν πρὸς τὰς ξένας ἐθνικὰς οἰκονομίας*. Αὗται αἱ σχέσεις ἐγνώρισαν ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ παγκοσμίου πολέμου ἐπίσης; βασικὰς μετατροπὰς, αἱ ὁποῖαι κινοῦνται πρὸς τὴν ἰδίαν διεύθυνσιν ὅπως ἐπίσης αἱ ἐσωτερικαὶ διαμορφώσεις τῆς οἰκονομίας

Θὰ πραγματοποιθῶ τὰς μεταβολὰς ταύτας, ἔνθεν καλυτέρας ἐπισκοπήσεως, εἰς τὴν ἀρμόζουσαν θέσιν των (βλέπε III μέρος) καὶ διὰ τοῦτο περιορίζομαι προσωρινῶς εἰς τὴν ἀπεικόνισιν τῶν μεταμορφώσεων, αἵτινες λαμβάνουν χώραν ἐντὸς τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν ἐθνικῶν Οἰκονομιῶν, τῶν ὁποίων τὴν μελλοντικὴν ἄποψιν θέλομεν ἐξετίσει κατωτέρω.

II

Καθὼς διεπραγματούθημεν ἀνωτέρω τὴν σημερινὴν θέσιν τοῦ Κεφαλαιοκρατισμοῦ ἐντὸς τῶν παλαιοκεφαλαιοκρατικῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης εἰς τὰ οὐσιώδη αὐτοῦ σημεῖα, οὕτω θὰ ἐξετάσωμεν πρὸς τὸ παρὸν τὸ μέλλον του εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν. Φρονῶ ὅτι προκύπτουν τρεῖς πιθανότητες μιᾶς μελλοντικῆς διαμορφώσεως, αἱ ὁποῖαι ἀνταποκρίνονται πρὸς τρεῖς διαφοροὺς ἀπόψεις: τῆς συντηρητικῆς ἀπόψεως, τῆς ἀντιδραστικῆς καὶ τῆς μεταρρυθμιστικῆς ἐπαναστατικῆς τοιαύτης. Ἡ πρώτη πιθανότης εἶναι αὕτη, ὅτι τὰ πάντα παραμένουν ὡς παλαιόθεν, ἡ σημερινὴ κατὰστασις δέον νὰ διατηρηθῇ κατ' ἀρχήν. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι βαδίζομεν ἀπὸ τὸν θεσμὸν τῆς ἀνάγκης εἰς ἄλλον παρόμοιον, ἀνευ ἐνὸς ἐνιαίου σχεδίου· ἐπιδιορθώνομεν ἐδῶ, φράττομεν ἐκεῖ μίαν ὅπην «ἀκίνητοῦμεν», δίδομεν ἐδῶ μίαν ἐπιχορήγησιν ἢ μίαν παραγγελίαν καὶ ἐκ παραλλήλου τὴν θέτομεν ὑπὸ ἔλεγχον, ὑποστηρίζομεν τοὺς γεωργοὺς καὶ συγχρόνως προάγωμεν τὴν ἔξαιγωγικὴν βιομηχανίαν· συντόμως εἰπεῖν καὶ ἐν φοιτητικῇ γλώσσῃ τὰ «κουτσουκαταφέρουμε» (Wir wursteln weiter).

Πρὸς τὴν *συντηρητικὴν* ταύτην ἄποψιν μὲ τὴν ὁποίαν ἐμφανίζεται μία τοιαύτη εὐκτεὰ διαμόρφωσις τῶν πραγμάτων, οὐδεὶς τοῦλάχιστον ἐν Γερμανίᾳ συμφωνεῖ, πλην τῶν κυβερνώντων. "Όλα τὰ κόμματα εἶναι μὲ τὸ status quo δυσαρεστημένα· ἄλλοι οἰκτίρουν τοὺς ἐκτενεῖς περιορισμούς, ἄλλοι ἀκόμη καὶ τὰ μεγαλοτρεπῆ ὑπολείμματα τοῦ Κεφαλαιοκρατισμοῦ, πάντες τὴν ἔλλειψιν σχεδίου, τὴν προχειρολογίαν καὶ αὐθαίρεσίαν τῶν ὀρθμιζουσῶν

ἐπεμβάσεων. Τὸ ὅτι ἡ κυριαρχοῦσα κατάστισις ἔχει πολὺ ἀρκετὸς πιθανότητας διὰ τὴν διατήρησίν της ὡς οἰκονομικὴ μορφή τοῦ μέλλοντος, ἔνεκεν ἀκριβῶς αὐτῆς ταύτης τῆς ἀνεπαρκείας καὶ ἀβεβαιότητος, — τοῦτο παρέρ-
χωμαι.

Ἡ δευτέρα πιθανότης εἶναι ἡ ἐξῆς: ἡ ταινία ἀνελίσσειται πρὸς τὰ ὀπισθεν, ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν μακαρίαν κατάστασιν τῆς λεγομένης ἐλευθέρως οἰκονομίας, εἰς ἓν γνήσιον, ἀνόθευτον Κεφαλαιοκρατισμὸν μὲ ἀπεριοριστον πρωτοβουλίαν καὶ κυριαρχίαν τοῦ ἐπιχειρηματίου. Τοιαύτην ἐπαναδρομὴν ἐπιδιώκουν προφανῶς ἰσχυροὶ κύκλοι: μία πολὺ μεγάλη μερίς τῆς τάξεως τῶν ἐπιχειρηματιῶν εὐρίσκειται σύμφωνος μὲ αὐτὴν τὴν ἀντιδραστικὴν ἄποψιν. Παρ' ὅλα ταῦτα δὲν πιστεύω, ὅτι αὐτὴ ἡ ἐπιστροφή εἰς τὴν «ἐλευθέραν» οἰκονομίαν θὰ ἐπιτελεσθῆ. Πρέπει ἐν τούτοις νὰ ἀναλογισθῶμεν τὸ ἐξῆς: Ἡ εἰσαγωγή τοῦ ἐλευθέρου ἐμπορίου ἐν εὐρυτέρᾳ ἐκτάσει, δηλαδή τῆς ἀπεριορίστου ἀτομικιστικῆς οἰκονομίας πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν καὶ πλέον βασιζεται κυρίως ἐπὶ μιᾷ παρεξηγήσεως, τῆς ὁποίας ὁ 18ος αἰὼν ἔπασεν θῦμα. Ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐκυβερνοῦσαν τὰ πνεύματα ἡ θεωρία τοῦ Ἰσαὰκ Νεύτωνος περὶ τῆς τροχιάς τῶν ἀστέρων, αἱ ὁποῖοι δι' ἔλξεως καὶ ἄπωθήσεως συνεκράτουν ἑαυτοὺς ἐν ἰσορροπία καὶ διέτρεχον ἐν θαυμαστῇ ἁρμονίᾳ τὰς τροχιάς αὐτῶν. Ταύτας τὰς ἰδέας προσηύμοζον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν καὶ τὰς συνέδεον μὲ τὴν μεταφυσικὴν φαντασίαν τῆς προκαθωρισμένης ἁρμονίας, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν ὑπῆρχε ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν μία ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεθεισά τάξις, τῆς ὁποίας ἡ ἀπεριόριστος ἐξουσία, εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὸ ἀνώϊατον ὄριον εὐημερίας καὶ εὐτυχίας δι' ἓν ἕκαστον ἄτομον, καθὼς ἐπίσης καὶ διὰ τὴν ὁλότητα. Ἡ «φυσικὴ αἴτη τάξις», ἡ ὁποία κατὰ τὴν γνώμην ἰσχυρὰς μερίδος, ὀπισθεν τῆς ὁποίας ἴσταντο αἱ ἐνδιαφερόμενοι τοῦ ἐπικρατοῦντος πλέον κεφαλαιοκρατικοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος, συνίστατο εἰς τὴν ἐλευθέραν δρᾶσιν τῶν καθ' ἕκαστον ὑποκειμένων τῆς οἰκονομίας, τὰ ὁποῖα δι' ἀπωθήσεως καὶ ἔλξεως, ὅπως αὐτὰ ταῦτα τὰ οὐράνια σώματα ἀπειργάζοντο τὴν «ἁρμονίαν τῶν σφαιρῶν», οὕτω καὶ ταῦτα θὰ ἀπειργάζοντο ἐπὶ τῆς γῆς τὴν «ἁρμονίαν τῶν συμπερόντων».

Τὸ ὅτι μία τοιαύτη περίεργος τοῦλάχιστον γνώμη, τὴν ὁποίαν καμμία μέχρι τοῦδε ἐποχῆς δὲν εἶχεν ἀποδεχθῆ ἡδυνήθη νὰ τεθῆ εἰς ἐφαρμογήν, μόνον εἰς ἓνα αἰῶνα καὶ μὲ περιορισμένην ἔκτασιν, τοῦτο δέον ν' ἀποδοθῆ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν ἐντελῶς ὠρισμένων ἱστορικῶν προϋποθέσεων. Διότι ἰδιάζουσα διὰ νὰ μὴ λεχθῆ τυχοδιωκτικὴ, θὰ ἦτο βεβαίως ἡ σκέψις, ὅτι ὅλα ἔπρεπε νὰ καταλήθουν πρὸς τὸ κάλλιστον, ἐὰν ἀφίνετο εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἰδιωτικῶν οἰκονομιῶν τὸ νὰ πράττουν καὶ ν' ἀφίνουν ὅπως ἤθελαν. Αἱ προϋποθέσεις ὁμως, αἱ ὁποῖαι ἔπρεπε νὰ ἔχουν ἐκπληρωθῆ καὶ αἱ ὁποῖαι πραγματικῶς εἶχον ἐκπληρωθῆ μέχρις ἐνὸς ὠρισμένου βαθμοῦ ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου αἰῶνος, διὰ τὴν ἐπαλήθειαν μιᾷς «ἐλευθέρως» οἰκονομίας ἦσαν αἱ ἐξῆς: ὅτι:

- 1) Τὸ ἐλεύθερον ἐμπόριον ἐχρησίμευε ὡς ὄπλον ἐνὸς ἰσχυροῦ συστή-
«Ἀρχεῖον» Δ. Καλιτσουνάκι Τόμ. 13. (1933) Α'

ματος οίκονομίας ὠθοῦντος πρὸς ἀνάπτυξιν ἀκροβῶς τοῦ Κεφαλαιοκρατικοῦ, κατὰ τὴν μάχην του μὲ τὰς ἀντιθέτους ἐχθρικός δυνάμεις ἑνὸς ἑνθμιζομένου συντεχνιακῶς ἐπαγγελματικοῦ κόσμου, καὶ μιᾶς εὐθῶς παρεμβαίνουσας οἰκονομικῆς πολιτικῆς τῶν κυβερνήσεων ἦσαν τὰ κεφαλαιοκρατικά συμφέροντα, τὰ ὁποῖα παρουσιάζοντο ὡς γενικά καὶ εἰς ὠρισμένην ἔκτασιν μάλιστα καὶ παρίσταν συμφέροντα ὁλότητος.

2) Εἴς τε τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικὸν ἐπεκρίεται ἐλευθέρᾳ δράσει, αἱ δὲ παρικογικαὶ δυνάμεις ἔνεκα τούτου ἀνεπτύχθησαν εἰς ἔκτασιν τὴν ὁποῖαν οὐδέποτε ἄλλοτε οὔτε πρότερον οὔτε καὶ κατόπιν ἐπεξήσαμεν.

3) Ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς «προόδους» ἐπὶ τοῦ τεχνικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ πεδίου αἱ οἰκονομικαὶ μονάδες ἀπετελοῦντο ἐκ μικρῶν διαστάσεων καὶ ἐκινούντο μὲ συγκρατημένον χρόνον.

Ἐὰν ἤθελον νὰ διασαφηνίσω τὰς προϋποθέσεις, αἱ ὁποῖαι καθιστοῦσιν πραγματοποιήσιμον τὸ ἐλεύθερον ἐμπόριον, τότε θὰ ἔλεγον τὰ ἑξῆς: «Τὸ ἐλεύθερον ἐμπόριον σημαίνει δι' ἅπασαν τὴν οἰκονομίαν περίπου τὸ αὐτὸ, τὸ ὁποῖον σημαίνει ἡ κατάργησις καθ' ἑκάστην τάξεως εἰς τὴν κίνησιν τῶν τροχοφόρων. Αὕτη εἶναι —καὶ δὴ μόνον εἰς περιορισμένην ἔκτασιν δυνατή— ὅταν πρόκειται περὶ ἁμαξῶν μὲ ἵππους βυδίζοντας βραδέως, λιθανῶς καὶ εἰς μίαν πόλιν ἢ εἰς μίαν ἐκτεταμένην πεδιάδα, ὅταν πρόκειται περὶ ταχέως κινουμένων αὐτοκινήτων: ἀποτελεῖ ὅμως τοῦτο παραφροσύνην διὰ μίαν πυκνοκατωκουμένην πόλιν, εἰς τὴν ὁποῖαν ἡ κίνησις γίνεται μὲ ταχέως κινούμενα αὐτοκίνητα.

Τὸ ὅτι ἡ ἐπάνοδος εἰς μίαν μὴ καθωριζομένην οἰκονομίαν—δύναται τις νὰ σκεφθῆ ὅπως θέλει, περὶ τῶν ἐλαττωμάτων καὶ προεφημερίων αὐτῆς— θὰ κατορθωθῆ εἰς τὸ μέλλον, μού παρουσιάζεται ὀλίγον ἀπίθανος, ἐὰν ἀναλογισθῶμεν τὰ ἑξῆς:

1) Ἐνα μεγάλο μέρος τῶν παροχῶν τῆς ἐλευθέρᾳ δράσεως τῶν ἐπιχειρηματιῶν κατέστη ἐτοιμόροπον μόνον διὰ τῆς ἐξελίξεως, τὴν ὁποῖαν ἰπέστη ὁ κεφαλαιοκρατισμός: ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν μεγάλων ὀργανώσεων, κολοσσιαίων τραπέζων, καρτελλῶν καὶ τράστ, ἀσφυκτικῆς ἢ ἐλευθέρᾳ δρασῆς τῶν μεμονωμένων ἐργοληπτῶν. Ἡ διάλυσις δὲ ὅλων τούτων τῶν αὐτοσυνδέσεων, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἀνωνύμων ἐταιριῶν, ἀποτελεῖ μίαν ἐκ τῶν μεγίστων οὐτοπιῶν, αἱ ὁποῖαι σήμερον εἶναι τῆς μόδας.

2) Ὑπερμεγέθεις ὁμάδες θὰ ἐναντιωθοῦν κατὰ τῆς καταργήσεως τῶν κρατικῶν κανονισμῶν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς ἀναφέρω μόνον τοὺς συνομοτήσαντας.

3) Ἄλλὰ καὶ συμφέροντα τῆς ὁλότητος ἀντιτίθενται πρὸς τὴν ἐπαναφορὰν τῆς ἐλευθέρᾳ οἰκονομίας. Διότι ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι ἐδημιουργήθησαν τελείως ἰδιαίτεροι συνθήκαι διὰ τῆς τεραστίας μεγεθύνσεως ὠρισμένων οἰκονομιῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἰδιωτικὴ οἰκονομία ἐγινε ὑπόθεσις γενικωτέρα. Ἀντελήφθημεν τοῦτο προφανέστατα εἰς τὰς Τραπεζας μας. Ἡ πτώσις μιᾶς νεωτέρας μεγάλης Τραπεζῆς παρασίρει εἰς τὴν

καταστροφὴν τόσον κόσμον, ὥστε τὸ κράτος ἔκον ἄκον νὰ παρῆμβῃ. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὰς βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις. Μικρὸν μεταλλωρυχεῖον δύναται νὰ κάμῃ ὅ,τι θέλει, ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ χάλυβος ὅμως ὄχι. Τοῦτο θίγει τὰ συμφέροντα ἑκατοντάδων χιλιάδων ἀνθρώπων τῶν ὁποίων ἡ τύχη δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ἀδιάφορος διὰ τὴν ὁλότητα. Αὐτοτελεῖ «βιομηχανικά δουκάτα» δὲν ἀνέχεται κανὲν κράτος εἰς τοὺς κόλπους του. Τότε τί ἀπομένει πρὲς νὰ ἐρωτήσωμεν, ὅταν αἱ πιθανότητες ἐμμοῆς καὶ ἀναδιοργανώσεως ἀποκλείονται; Προφανῶς δὲν πρόκειται περὶ μιᾶς ἐξελιξέως πρὸς νέας μορφὰς τοῦ οἰκονομικοῦ βίου, τῶν ὁποίων ἡ ἐφαρμογὴ θὰ προσάπτηται τὰς μορφὰς ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι βασιζονται ἐπὶ τῆς *μ ε τ α ρ ρ υ θ μ ι σ τ ι κ ῆ ς ἢ ἐ π α ν α σ τ α τ ι κ ῆ ς* ἀπόψεως.

Ποῖαι θὰ εἶναι αἱ μορφαί, αὐτὸ θὰ τὸ ἀντιληφθῶμεν τάχιςτῃ ἐὰν ἐπισκοπήσωμεν τὴν συνολικὴν νοοτροπίαν, ἡ ὁποία κατὰ τὴν ἀποδοχὴν τῆς μεταρρυθμιστικῆς ἀπόψεως θὰ κυριαρχῇ τοῦ οἰκονομικοῦ βίου ἢ ὀρθότερον θὰ πρέπη νὰ κυριαρχῇ ἢ μετὰ συνεπειᾶς νὰ ἀντιπροσωπεύεται ἡ ἄποψις αὕτη. Δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν εὐκρινῶς τὴν συνολικὴν ταύτην νοοτροπίαν τοῦ μελλοντικοῦ οἰκονομικοῦ βίου, ἐὰν τὴν θέσωμεν εἰς ἀντιπαράστασιν πρὸς ἐκείνην τοῦ παρόντος καὶ παρελθόντος. Τὴν παρούσαν κατάστασιν χαρακτηρίζει ἄσκοπος καὶ ἄνευ σχεδίου σύνδεσις καὶ διακανονισμός, τὸ παρελθὸν ἄσκοπος, ἐλευθέρῃ καὶ ἀτομικῇ ἀντιπροσώπῃ, τὸ μέλλον δύναται μόνον διὰ προδιαγεγραμμένης, σκοπίμου διαμορφώσεως τῆς Οἰκονομίας νὰ χαρακτηρισθῇ. Καὶ ἔρχομαι οὕτω διὰ νὰ ὁμιλήσω ἐν ὅλῃ τῇ ἐκτάσει, καὶ οὐσίᾳ τῆς ἐννοίας εἰς τὴν μεθοδικὴν (κατευθυνομένην) Οἰκονομίαν τὴν ὁποίαν προλέγω ὡς τὴν βασικὴν ἰδέαν τοῦ μέλλοντος. Συγχρόνως εἶμαι βέβαιος, ὅτι θὰ προκαλέσω εἰς ὑμᾶς πληθὺν διαφοροτρόπων παραστάσεων καὶ ὅτι θὰ προσκρούσω εἰς πολλοὺς ἐπὶ μιᾶς φανερᾶς ἀντιρρήσεως, ἡ ὁποία δύναται νὰ προέρχεται εἴτε ἐκ θελήσεως εἴτε ἐκ γνώσεως. Ἐν ὄχι ἀσήμαντον ὅμως μέρος τῆς ἀντιρρήσεως ταύτης εἶμαι βέβαιος, ὅτι δύναται νὰ παραμερισθῇ, ἐὰν ἀποκτήσωμεν σαφεῖ ἀντίληψιν τῆς ἐννοίας τῆς κατευθυνομένης Οἰκονομίας. Εἶπον εἰσαγωγικῶς, ὅτι κυρία ἀπασχόλησις ἐνὸς ἐπιστήμονος εἶναι νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὴν ὀξεῖαν ἐννοιολογικὴν σύνθεσιν τῶν παραστάσεων (φαινομένων) ἢ ἀκριβέστερον εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν ὄρων. Εἰς τῶν πλέον ἀκαθορίστων ὄρων, διαρκῶς ἐναλλασσομένου περιεχομένου εἶναι καὶ ἡ λέξις κατευθυνομένη Οἰκονομία, τὴν ὁποίαν ἔνεκα τούτου θέλω διασαφηνίσει εἰς τὰ ἐπόμενα.

Ἡ κατευθυνομένη Οἰκονομία εὐρίσκεται εἰς ἀντίθεσιν—ὄχι ἀναγκαστικῶς καὶ ἄνευ λόγου—πρὸς τὴν ἐλευθέρην ἀτομικὴν Οἰκονομίαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀτίθασον χαώδη, ἄτακτον, ἄσκοπον καὶ παράλογον Οἰκονομίαν φυσικὰ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ὀλικῆς Οἰκονομίας ἐνὸς μεγαλυτέρου κύκλου οἰκονομικῶς ὁρῶντων ἑνθρώπων, ἐντὸς τοῦ ὁποίου δύναται νὰ ὑπάρχουν ἄπειροι καλῶς διευθετημέναι Οἰκονομίαι. (Ἡ ἐποχὴ τοῦ Κεφαλαιοκρατισμοῦ χαρακτηρίζεται *κ ρ ί ω ς* διὰ τῆς καταφανοῦς ἀντιθέσεως, ἡ ὁποία ὑφίσταται μεταξὺ τῆς εἰς ἴψιστον σημεῖον ἀνελθούσης σκοπιμότητος εἰς τὴν

ἀτομικὴν Οἰκονομίαν καὶ τῆς ἀσκότου Οἰκονομίας τῆς ὀλότητος). Ὁρθότερον ἢ θελέ τις ἴσως ὁμλήσει ἕνεκα τούτου περὶ μιᾶς διευθετημένης, ἐξειλιγμένης, ἐξημερωμένης, ἐνηρμονισμένης Οἰκονομίας, τὴν ὁποίαν δύναται τις ἐπίσης νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς ὀργανικὴν τοιαύτην. Ἐν ἐπιγνώσει ἐκφράζεται τὸ πραγματικὸν περιεχόμενον εἰς τὴν εἰκόνα, ὅτι πρόκειται διὰ τὴν διαμόρφωσιν μιᾶς ἀλληλουχίας ἐννοιῶν «ὡς ἔάν, α ὕ τ η» ἴτε εἰς ὀργανισμός. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ἔχομεν νὰ κἀνωμεν μὲ ἓν «σύνολον», τοῦ ὁποίου τὰ μεμονωμένα μέρη δέον νὰ εὐρίσκωνται εἰς μίαν λογικὴν σχέσιν πρὸς ἄλληλα. Εἰς τὴν πραγματικότητα ἡ ἐθνικὴ οἰκονομία δὲν ἀποτελεῖ Ὀργανισμόν, ἀκόμη καὶ ὅταν εἶναι «διατεταγμένη». Καλύτερον ἀφίνομεν τὴν πιαστατικὴν γλῶσσαν καὶ προσπαθοῦμεν νὰ συλλάβωμεν τὸ περιεχόμενον τοῦ ἀντικειμένου καθαρῶς ἐννοιολογικῶς.

Ἦδη δύναται νὰ γίνουσι μερικοὶ γενικοὶ καθορισμοὶ περὶ ἐκείνου, τὸ ὁποῖον καθωρίσαμεν ὡς προδιαγεγραμμένην Οἰκονομίαν, οἱ ὁποῖοι χαρακτηρίζουσι τὸ π ο ι ὶ ο ν τ η ς, δηλαδὴ ἀποτελοῦν γ ν ω ρ ῖ σ μ α τ α, ἀ π α ρ α ἰ τ ῆ τ ω ς συνδεδεμένα μὲ τὴν ἐννοιαν, ἐφ' ὅσον δέον αὕτη νὰ λάβῃ μονομερῆ καὶ εὐκρινῆ νόημα. Καθ' ὅσον διακρίνω, τρία τοιαῦτα γνωρίσματα ὑπάρχουσι: Π ε ρ ι ε κ τ ι κ ὴ τ η ς, Ἐ ν ὄ τ η ς καὶ Π ο ι κ ι λ ῖ α . Περὶ τοῦ τι ἐννοῶ δι' αὐτῶν, θέλω ἐξηγήσει ἀκολούθως.

Μία γνησία κατευθυνομένη Οἰκονομία πρέπει:

1) Νὰ φέρῃ τὸ γνῶρισμα τῆς Π ε ρ ι ε κ τ ι κ ὴ τ η τ ο ς . Ἦ δπως δυνάμει ἐπίσης νὰ λέγωμεν: τὸ τῆς Ὀ λ ὶ τ η τ ο ς . Αὐτὸ σημαίνει: Κατευθυνομένη Οἰκονομία ὑπάρχει μόνον τότε, ὅταν τὸ καθοριζόμενον πρόγραμμα συσχετίζεται πρὸς τὴν ὀλότητα τῶν Οἰκονομιῶν καὶ οἰκονομικῶν φαινομένων, ἐντὸς ἐνὸς μεγαλυτέρου κύκλου. Αὕτη ἡ ὀλότης δέον νὰ νοηθῇ ὡς ἓν συμπαγὲς πλάσμα ἐννοιῶν τοῦ ὁποίου ὅλα τὰ μέρη καθωρίζονται καὶ σχετίζονται ἐννοιολογικῶς. Συνήθως διακρίνομεν εἰς τὸν οἰκονομικὸν κόσμον: Παραγωγή, Κυκλοφορία, Διανομὴ καὶ Κατανάλωσις. Ἐπὶ ὅλων αὐτῶν τῶν πεδίων καὶ κυρίως τῆς Καταναλώσεως πρέπει νὰ ἐλεγκτεῖται τὸ σύστημα τοῦ προγράμματος. Μερικὴ ἐφαρμογὴ τοῦ προγράμματος ἀποτελεῖ ἀντίφασιν καθὼς καὶ ἡ μερικὴ—ὀρθολογιστικὴ ὀργάνωσις. Τότε μόνον ἔχει τις τὸ δικαίωμα νὰ ὁμιλῇ περὶ μιᾶς τακτοποιημένης Οἰκονομίας, ἄρα μιᾶς κατευθυνομένης οἰκονομίας, ὅταν πάντι τὰ φαινόμενα ὅλων τῶν κλάδων τοῦ οἰκονομικοῦ βίου συναρμολογηθοῦν εἰς πλήρη, ἑναρμονιζομένας σχέσεις. Ὀργανωτικῶς βεβαίως δὲν θὰ ἀφαιρεθῇ ἀπὸ κάθε Ἐθνικὴν Οἰκονομίαν καὶ περιοπῆ. Ἰθὴνον συμβούλιον. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ σχηματίζωμεν ἰδέας ὑπερβολικὰς περὶ μιᾶς τοιαύτης ὀλικῆς ἐφαρμογῆς «προδιαγράμματος», δηλαδὴ ὅτι κάθε κουτιὰ σούπας ποῦ τρώγομεν, πρέπει κατ' ἀνάγκην σκοπίμως νὰ μοιρασθῇ. Προδιάγραμμα δὲν εἶναι ἔλεγχος, δὲν εἶναι κανονισμός οὔτε δέσμευσις εἰς οὐδεμίαν περίπτωσιν. Εἰς τὴν προδιαγεγραμμένην οἰκονομίαν δύναται νὰ ὑπάρξῃ καὶ ἐλευθερία. Καὶ θὰ ὑπάρχουν βεβαίως εἰς πᾶν ὀλικὸν προδιάγραμμα ὄρεται ζῶναι ἀδιαφορίας καὶ τοιουτοτρόπως πεδίε ἐλευ-

θέρας ἡράσεως, ἰδίως εἰς τὸν κύκλον τῆς καταναλώσεως, ἐντὸς τοῦ ὁποίου θὰ δύναται τις νὰ κάνῃ καὶ νὰ ἀφίνη ὅτι θέλει. Θὰ ἐπανέλθω ἐπ' αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν περὶ τῶν οἰκονομικῶν μορφῶν.

Ἐν ἑτερον γνώρισμα, τὸ ὁποῖον ἴσον νὰ παρουσιάζῃ μία τελεία κατευθυνομένη Οἰκονομία εἶναι :

2) Τὸ ἐνιαιῖον δηλαδή: τὸ προδιάγραμμα πρέπει νὰ ἐκπορεύεται ἐξ ἐνὸς σημείου. Καὶ τοῦτο τὸ γνώρισμα εἶναι ἐπίσης ἀναγκαστικῶς συνδεδεμένον μετὰ τὴν ἔννοιαν τῆς προδιαγεγραμμένης Οἰκονομίας, εἶναι δὲ ἐν τῶν οὐσιωδῶν γνωρισμάτων της, διότι ἐπίσης μία πλειονότης προδιαγραμμάτων θὰ ἐσήμαινε ἀντίφασιν. Ἡ βᾶσις ὁμως, ἐπὶ τῆς ὁποίας πρέπει νὰ προκύψῃ τὸ προδιάγραμμα δὲν δύναται νὰ εἶναι προφανῶς μετὰ τὴν σημερινὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων μία διεθνὴς Οἰκονομία, εἰς ὄργανισμὸς τοῦ εἶδους τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν. Μᾶλλον ἡ ἐθνικὴ ἐνότης, ἡ ὁποία ἐκδηλοῦται διὰ τοῦ κράτους, εἶναι ἀξία προσοχῆς ὡς κεντρικὴ ἀρχὴ διὰ καιροὺς ὅπως οἱ σήμερον—ἔον ὄχι διὰ πᾶσαν ἐποχὴν—. Ἡ κατευθυνομένη Οἰκονομία πρέπει ἄρα νὰ εἶναι πάντοτε Ἐθνικὴ Οἰκονομία. Δύο μεγάλα ρεῖματα τῆς ἐποχῆς μας διασταυροῦνται ἐνταῦθα καὶ πρέπει νὰ ἐνωθῶν εἰς μίαν Κοίτην. Διότι καθὼς ἡ κατευθυνομένη Οἰκονομία πρέπει νὰ εἶναι ἐνταῦθα Ἐθνικὴ Οἰκονομία, οὕτω ἡ Ἐθνικὴ Οἰκονομία πρέπει ἀναγκαστικῶς νὰ ρυθμίζεται.

Θὰ ἐπιθύμουν νὰ ἀνταχθῶ πρὸς μίαν ἐσφαλμένην ἀντίληψιν, ἡ ὁποία εὐλόγως συνδέεται μετὰ τὸν ὄρισμὸν τῆς προδιαγεγραμμένης Οἰκονομίας, ὡσεὶ ὁ ἐλεύθερος καθορισμὸς τοῦ καθ' ἑνός, εἴτε πρόκειται περὶ παραγωγῆς, εἴτε περὶ καταναλωτοῦ, θὰ κατηργεῖτο τὸ πρῶτον, ἐξ ἐνός σημείου δι' ἐνός διακανονισμοῦ τοῦ οἰκονομικοῦ βίου, ἐνῶ οὗτος μέχρι τοῦδε ὑφίστατο ἐν ὅλῃ τῇ ἐκτάσει του. Δὲν συμβαίνει οὕτω. Μᾶλλον θὰ ἀλλάξουν αἱ Ἀρχαί, ἐκ τῶν ὁποίων θὰ περιορισθῇ ὁ ἐλεύθερος ἡμῶν καθορισμὸς καὶ μόνον θὰ περιορισθῇ μερικῶς εἰς τὴν ἐκτασίαν του.

Διότι ἐντελῶς ἐλεύθερος δὲν εἶναι σήμερον, οὔτε ὁ παραγωγὸς οὔτε ὁ καταναλωτὴς. Ὁ πρῶτος περιορίζεται ἀφ' ἐνός μὲν ἀπὸ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἀγορᾶς ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τὸν συναγωνισμόν. Ὁ καταναλωτὴς εὕρισκεται πάλιν, ἐφ' ὅσον δὲν ἐπεμβαίνει διακανονιστικῶς τὸ κράτος ἢ τὸ ἔθιμον, εἰς σχεδὸν τελείαν ἐξάρτησιν, σήμερον ἰδίως ἀπὸ τὸν ἐφευρέτην καὶ ἐπιχειρηματίαν. Διότι παράγονται καὶ φέρονται εἰς τὴν ἀγορᾶν μόνον ἐκεῖνα τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποία δύναται ἐπιχερδῶς νὰ κατασκευασθῶν. Εἶναι ἀδιάφορον, ἂν ὁ καταναλωτὴς θέλῃ ἢ ὄχι. Αἱ τυχὸν ὑπάρχουσαι δυσκολίαι εἰς τὴν κατανάλωσιν ὑπερνικῶνται διὰ παντοίων εὐφυῶν μέσων. Τί με ὠφελεῖ ἂν εἶμαι φίλος τῆς ἀμάξης μετὰ ἵππους ἢ τῆς θερμάνσεως διὰ σόμπας ἢ τοῦ βωβοῦ κινηματογράφου. Δὲν μοῦ μένει ἀσφαλῶς τίποτε ἄλλο, παρὰ ἢ νὰ «καταναλίσκω» αὐτοκίνητα ἢ κεντρικὴν θέρμανσιν ἢ ὁμιλοῦντα κινηματογράφον—ἢ ἢ παθητικὴ ἀντίδρασις. Ταύτην ὁμως δύναμαι νὰ ἐξασκήσω εἰς κάθε οἰκονομικὸν σύστημα.

Ἐπολείπεται κυρίως τώρα νὰ δεῖξω. τὸ τρίτον οὐσιῶδες γνώρισμα τῆς προδιαγεγραμμένης Οἰκονομίας τὸ ὁποῖον εἶναι :

3). Ἡ Ποικιλία. Αὕτη ὄχι μόνον συμβιβάζεται καλῶς πρὸς τὰ δύο πρῶτα γνωρίσματα : τῆς περιεκτικότητος καὶ ἐνότητος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ἀντιληπτὸν δι' ἐπιπολαίας παρατηρήσεως, ἀλλὰ προσέει ἀποτελεῖ οὐσιῶδες γνώρισμα τῆς οἰκονομικῆς ταύτης ἐκδοχῆς, δηλαδή εἶναι ἀναγκαστικῶς ἠυδεδεμένη μετὰ τὴν ἔννοιάν της· μετὰ ἄλλα λόγια : μία προδιαγεγραμμένη Οἰκονομία δὲν δύναται κἀν νὰ νοηθῆ ἄνευ τοῦ γνωρίσματος τῆς Ποικιλίας. Ἡ τυφλὴ σχολαστικότης εἶναι ἐκείνη ἢ ὁποῖα ἐμποδίζει τὴν διαπίστωσιν, ὅτι μία Οἰκονομία δύναται σκοπίμως νὰ διαμορφωθῆ μόνον, ἂν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τοὺς τὰς ἀναριθμήτους διαφορὰς τῶν ὄρων της.

Μία ποικιλία τῆς διαμορφώσεως τοῦ οἰκονομικοῦ βίου δέον νὰ ὑποταχθῆ εἰς διάφορα σημεῖα. Καὶ πρῶτον εἰς τὸν σκοπὸν καὶ τὴν κατεύθυνσιν τοῦ προδιαγράμματος, διὰ νὰ εἶναι τοῦτο κατ'ἀλλήλον ὅσον ἀφορᾷ τὴν ποικιλίαν τῶν ἐθνικῶν ἐνοτήτων, ἐντὸς τῶν ὁρίων θὰ ἀνοικοδομηθῆ ἡ Οἰκονομία. Ἀποτελεῖ καθαρὰν παραφροσύνην, τὸ νὰ θέλῃ τις νὰ φέρῃ ὅλας τὰς Ἐθνικὰς Οἰκονομίας ἐπὶ ἐνὸς ἐνιαίου σχεδίου. Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ ὁποῖον θὰ καθορίσῃ τὸ πρόγραμμα εἶναι :

α) Τὸ ἀπόλυτον καὶ σχετικὸν μέγεθος τῶν οἰκονομικῶν πεδίων. Πῶς δύναται ἡ Ἐθνικὴ Οἰκονομία ἐνὸς μικροῦ κράτους, ὅπως τῆς Ἑλβετίας καὶ Βελγίου νὰ ἐφαρμόσουν ἐν ὁμοίον προδιάγραμμα, ὅπως ἐν γιγαντιαίῳ κράτει, ἐκτάσεως τῆς Ρωσσίας καὶ Κίνας! Ποῖα μωρία τὸ νὰ ἀπαιτῆ τις ὁμοίαν οἰκονομικὴν διαμόρφωσιν δι' ἐν κράτος μετὰ ἀραιὸν πληθυσμὸν, μετὰ ἕτερον πυκνοῦ πληθυσμοῦ· διὰ τὴν Ἀγγλίαν ποῦ ἔχει 264 ἢ Γερμανίαν μετὰ 134 κατοίκους εἰς κάθε τετραγωνικὸν χιλιόμετρον καὶ τὴν Ρωσσίαν μετὰ 15 ἢ Φινλανδίαν μετὰ 9, Ἀργεντινὴν ἢ Βραζιλίαν, ποῦ ἔχουν 4 κατοίκους εἰς τὴν ἰδίαν ἔκτασιν!

β) Βασικῶς διάφορος θὰ πρέπει νὰ παρουσιάζεται ἡ προδιαγεγραμμένη Οἰκονομία ἀναλόγως πρὸς τὴν κοινωνικὴν διάρθρωσιν μιᾶς χώρας. Πῶς δύναται τις νὰ μεταχειρισθῆ ὁμοίως τὴν Βουλγαρίαν, Ρωσσίαν, Τουρκίαν, αἱ ὁποῖαι ἔχουν 80—85 ο)ο ἀγροτικὸν πληθυσμὸν, μετὰ τὴν Ἀγγλίαν, ἣτις ἔχει 8 ο)ο ἀγροτικὸν πληθυσμὸν ἢ Γερμανίαν ἣτις ἔχει 30 ο)ο!; Εἰς αὐτὰς τὰς περιπτώσεις πρέπει βεβαίως αἱ θεμελιώδεις γραμμαὶ μιᾶς σκοπίμου διαμορφώσεως τῆς Οἰκονομίας νὰ εἶναι ἀντίθετοι· ἐκεῖ ἐκβιομηχανοποιήσεις, ἐδῶ ἀγροτοποιήσεις καὶ ἐντὸς ἰδίων κατηγοριῶν τῶν χωρῶν : ποῖαι ποικιλίαι δεσπόζουν μετὰ τῆς καθαρᾶς ἀγροτικῆς χώρας Γερμανίας καὶ μιᾶς χώρας, ὅπως ἡ Ἀγγλία, ἢ ὁποῖα δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ σχεδὸν καμμίαν ἀγροτικὴν τάξιν! Ποῖαι διαφοραὶ μετὰ μιᾶς χώρας, ὅπως ἡ Ρωσσία καὶ αἱ Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐγνώρισαν ποτὲ χειροτεχνίαν, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ἣν κατέχει αὕτη εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρωπαϊκὴν

ἀντίληψιν, ἢ τὴν Ἀγγλίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ βιοτεχνικὴ ἐργασία ἔχιστε τὴν σηµασίαν τῆς.

γ) Πρέπει νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν, ὁ χαρακτῆρ τοῦ λαοῦ, τὸ ἐπίπεδον πολιτισμοῦ καὶ ἡ συνολικὴ Ἱστορία τῆς Χώρας. Εἰς τοὺς ἀκμαίους καὶ εἰς κορυσμένους λαοὺς, εἰς τοὺς ἐνεργητικοὺς καὶ εἰς παθητικούς, εἰς λαοὺς ἔχοντας ὑψηλὸν πολιτισμὸν καὶ εἰς ἡμιπολιτισμένους, καθεὶς ἀπαιτεῖ διάφορον διαμόρφωσιν τῆς προδιαγραφµένης Οἰκονοµίας. Ἄν χρειάζεται νὰ διαπιστώσω ποῖαι διαφοραὶ ὑφίστανται μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Ἑυρώπης, μεταξὺ Κίνας καὶ Ἰαπωνίας, Ἰνδιῶν καὶ Ἀγγλίας καὶ Βραζιλίας καὶ Ἑλβετίας, τέλος μεταξὺ Γερμανίας καὶ Γαλλίας.

Ἐξαιρετικὴν σπουδαιότητα ἔχει τῶρα ἡ ἀντίληψις, ὅτι μία τελεία μεθοδικὴ Οἰκονομία δέον ἐπιπλέον νὰ προσάψῃ εἰς τὴν μεγάλην ποικιλίαν, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκλογὴν τῶν οἰκονομικῶν μορφῶν, οἰκονομικῶν συνθέσεων καὶ οἰκονομικῶν συστημάτων. Οὐδὲν τὸ περισσότερον ἐσφαλµένον, ἀπὸ τοῦ νὰ ἀποδεχθῆ τις διὰ τὴν προδιαγεγραµµένην Οἰκονομίαν ἓνα Μονισμὸν τῶν οἰκονομικῶν μορφῶν καὶ νὰ ἐξισώσῃ αὐτὴν μὲ τὴν δημοσίαν Οἰκονομίαν, τὴν ὁμαδικὴν Οἰκονομίαν, τὸν Κρατικὸν Σοσιαλισμὸν ἢ τὸν Καλλεκτιβισμὸν. Διὰ μονομεροῦς τοιαύτης λύσεως ναυαγοῖν ὄλα τὰ μεταρρυθμιστικὰ προγράµµατα τῶν οὐτοπιστῶν, διότι ὄλοι οἱ οὐτοπισταὶ εἶναι πραγματικῶς τυφλοὶ σχολαστικοί, καὶ ἔνεκα τούτου θὰ ἔπρεπε τελικῶς καὶ ὁ Σοβιετισµὸς νὰ ναυαγήσῃ, ἂν οἱ ἀρχηγοὶ του δὲν ἐσκέπτοντο καλύτερον.

Ἐγκεῖται εἰς τὴν φύσιν τῶν πραγµάτων τὸ ὅτι ἡ ποικίλος ἐξαρτωµένη οἰκονομικὴ ζωὴ χρειάζεται διαφόρους τρόπους διαµορφώσεως καὶ ὅτι, ὅσον περισσότερον σύνθετος εἶναι ὁ οἰκονομικὸς βίος µῆς χώρας ἢ µῆς ἐποχῆς, τόσον πολυπλοκώτερος πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἐξοπλισµὸς τῆς. Ἄν ἀποτελεῖ σύµπτωσιν τὸ ὅτι ὁ ἀριθµὸς τῶν οἰκονομικῶν συστηµάτων ηὐξήθη πάντοτε κατὰ τὴν πάροδον τῶν αἰῶνων, ἐπὶ τῇ βίσει δὲ τούτων ἔδρασαν οἱ ἄνθρωποι οἰκονομικῶς. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ εὐρωπαϊκοῦ οἰκονομικοῦ βίου ὑπῆρχε µόνον μία ἀγροτικὴ ἀτομικὴ οἰκονομία, μετέπειτα προσετέθη μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, ἡ φεουδαρχικὴ ἢ τιµαριωτικὴ οἰκονομία, χωρὶς ἢ πρώτη νὰ ἐξαφανισθῆ· εἰς ταύτας τὰς δύο μορφὰς προσετέθη κατόπιν ἡ χειροτεχνικὴ οἰκονομία καὶ ἀκολούθως ἦλθε ὁ Κεφαλαιοκρατισµὸς, χωρὶς νὰ ἔχουν ἐξαφανισθῆ ἡ ἀγροτικὴ οἰκονομία, ἡ κτηματικὴ καὶ χειροτεχνικὴ τοιαύτη, ἀντιθέτως ἀνεδύθησαν καὶ ἄλλα οἰκονομικὰ συστήµατα πλησίον πρὸς τὸν Κεφαλαιοκρατισμὸν, οὗτος δὲ καὶ ὄλα τὰ προηγούμενα οἰκονομικὰ συστήµατα ἐξακολουθοῦν νὰ ὑφίστανται. Ἐχω παρομοιάσει, τὴν ἐµφάνισιν νέων οἰκονομικῶν συστηµάτων πλησίον τῶν παλαιῶν μὲ τὴν φύσιν, εἰς τὴν ὁποίαν πάντοτε µία νέα φωνὴ παρουσιάζεται, χωρὶς αἰ προηγούμενα νὰ παύουν νὰ ἀκούονται.

Προφανῶς ἔχοµεν νὰ κάµωµεν ἐδῶ μὲ ἓν εἶδος νομοτελείας εἰς τὴν ὁποίαν ὑποκύπτει ἡ διαμόρφωσις τοῦ οἰκονομικοῦ βίου καὶ εἰς τὴν ὁποίαν

ἀκόμη και ὁ ἄκριτος Κεφαλαιοκρατισμὸς ἔπρεπε νὰ προσαρμοσθῆ, διότι ὑπὸ τὴν ἐπικράτησίν του—παρὰ τὰς προρρήσεις τοῦ Karl Marx—οὐδαμῶς ἐκκολαύθη μί α μορφὴ τῆς γιγαντιαίας κεφαλαιοκρατικῆς ἐπιχειρήσεως, ἀλλὰ ὅλαι αἱ χῶραι παρουσιάζουν ἄλλαι ὀλιγώτερον, ἄλλαι περισσότερον, ποικιλόμορφον ἀνθοδέσμην οἰκονομικῶν συστημάτων και μορφῶν. Ἐποὺ ὁ Κεφαλαιοκρατισμὸς δὲν ἠδυνήθη νὰ καταστρέψῃ ταύτην τὴν ποικιλίαν τῶν μορφῶν, πῶς ἠδύνατο νὰ ἀναλάβῃ ἡ προδιαγεγραμμένη Οἰκονομία ἀφ' ἐαυτῆς τὸ παρὰτολμον αὐτὸ διάβημα; Μία προδιαγεγραμμένη Οἰκονομία ἦτις βεβαίως ἐνδιαφέρεται διὰ σκόπιμον διαμόρφωσιν τοῦ οἰκονομικοῦ βίου. Εἰς ταύτην ἀνήκει πρωτίστως ἡ προσιρρογὴ τῶν οἰκονομικῶν μορφῶν πρὸς τὸν οἰκονομικὸν σκοπὸν ἢ πρὸς τὰς ἰδιαζούσας ἀξιώσεις τῶν μεμονωμένων οἰκονομικῶν κλάδων. Οὔτοι καταφανῶς ὁμοῦ εἶναι βασικῶς διάφοροι: Γεωργία και Βιοτεχνία, Ἐμπόριον και Συγκοινωνία—ἀπαιτοῦν γενικῶς διάφορον διαμόρφωσιν και εἰδικῶς. Ἴον Ἐξωτερικὸν και Ἐσωτερικὸν Ἐμπόριον, Μεγάλον και Μικρὸν Ἐμπόριον, Ἐμπόριον Μεγάλης και Μικρᾶς πόλεως, Γενικὸν Ἐμπόριον: πάντα τὰ ὡς ἄνω ἔχουν βασικῶς διαφόρους ἀξιώσεις ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὀργάνωσίν των: πῶς εἶναι δυνατὸν ἐν οἰκονομικὸν σύστημα νὰ εἶναι κατάλληλον δι' ὅλα αὐτὰ:

Τοιοτοτρόπως πρέπει μία τελεία προδιαγεγραμμένη Οἰκονομία νὰ διαμορφώσῃ σκοπίμως τὴν Οἰκονομίαν, ἐὰν θέλῃ νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ ἔργον της, δηλαδὴ δέον νὰ προβλέψῃ τὴν ταυτέχρονον ὑπαρξίν και ἀλληλεπίδρασιν μιᾶς ἀναμίχτου πληθῆος οἰκονομικῶν μορφῶν και συστημάτων. Θὰ ὑφίσταται και ἀτομικὴ και ἀγοραία οἰκονομία, και κολλεκτιβιστικὴ οἰκονομία ἐξυπηρετήσεως τῶν ἀναγκῶν, θὰ ὑπάρχῃ και ἀγροτικὴ—κτηματικὴ και βιοτεχνικὴ οἰκονομία, συνεταιριστικαὶ—κρατικαὶ και ὁμαδικαὶ οἰκονομίαι. Ἀσφαλέστατα—κυρίως τοῦτο μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ—δὲν θὰ λείπῃ ἡ κεφαλαιοκρατικὴ ἐπιχείρησις μὲ εὐρείαν ἀτομικὴν εὐθύνην τῶν διευθυνόντων διότι πάντοτε θὰ ὑπάρχουν ἀπειρα προβλήματα τοῦ οἰκονομικοῦ βίου, τὰ ὅποια θὰ δύνανται προσφόρως νὰ λυθῶν ὑπὸ τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος. Ἀνόητος, τρεῖς φορές ἀνόητος εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις ἐκ σχολαστικῆς ἰσχυρογνωμοσύνης ἠθέλε παραιτηθῆ: και διὰ ἓνα μόνον ἀπὸ τοὺς ποικίλους τούτους τύπους διαμορφώσεως. Ἀκόμη και ὁ λεγόμενος συναγωνισμὸς δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀποκλεισθῆ, τοῦλάχιστον τῆς μορφῆς βελτιώσεως τῆς παραγωγῆς, ἀλλὰ πρέπει σκοπίμως νὰ προσαρμοσθῆ εἰς τὸ συνολικὸν πρόγραμμα. Τὸ πῶς ἐννοῶ τοῦτο θέλω τὸ δεῖξει διὰ μιᾶς εἰκόνας, τῆς ἱπποδρομίας. Μία ἱπποδρομία εἶναι τεχνικὴ ὀργάνωσις, ἡ ὅποια διὰ νὰ ἐμφανισθῆ χρειάζεται ἐν καλῶς μελετημένον πρόγραμμα. Συννενοήσεις μὲ τοὺς ἰδιοκτῆτας σταύλων ἱπποδρομίου, συμβάσεις μὲ τοὺς ἀναβάτας, ἴδρυσις στίβου, ὀργάνωσις χώρου ἐπισκέψεως ἀνήκει ἐπίσης ἐδῶ, ὅπως και ὁ ἀκριβὴς καθορισμὸς τῶν ὄρων τῆς ἱππεύσεως, χάραξις τῆς ἀποστάσεως τῆς διαδρομῆς, ἐκτέλεσις τῆς ἐκκινήσεως, καθορισμὸς τοῦ τέρατος κ.τ.λ. Ἡ κυρία σημασία ὁμοῦ ἐγκεῖται εἰς τὸ νὰ δώσῃ τις τὴν εὐκαιρίαν εἰς ἓνα ἀριθ-

μόν ἀλόγων, διὰ τοῦ «ἀνταγωνισμοῦ» νὰ δεῖξουν τὰς ἰκανότητάς των.

Ἐὰν δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἀντιλαμβάνομεθα ῥῥῳς μίαν προδιαγεγραμμένην Οἰκονομίαν τότε ἐντὸς τοῦ πλαισίου τούτου ἰφίσταται ἐπίσης καὶ τὸ δίλημμα διὰ τὸ ὁποῖον τόσον σκληρῶς πολεμῶμεν. Ἰδιωτικὴ ἰδιοκτησία ἢ κοινωκτημοσύνη καὶ τὸ ὁποῖον ὅπως καὶ τὸ ἀντίστοιχον—ἰδιωτικὴ οἰκονομία ἢ κολλεκτιβιστικὴ τοιαύτη, περιτετεύει. Δὲν πρόκειται δηλονότι, κατὰ λογικὴν συνέπειαν διὰ τὴν μίαν εἴτε τὴν ἄλλην, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς δύο ἔξισου: ἰδιωτικὴ καὶ συνεταιριστικὴ ἰδιοκτησία, ἰδιωτικὴ καὶ συνεταιριστικὴ οἰκονομία, ὅχι μόνον δύναται νὰ ἰφίστανται ἢ μία πλησίον τῆς ἄλλης ἀλλὰ πρέπει νὰ συνυπάρχουν.

Τέλος πρέπει μιὰ καλὴ προδιαγεγραμμένη Οἰκονομία νὰ παρουσιάσῃ ἐπίσης ἀπεριόριστον ποικιλίαν ὅσον ἀφορᾷ τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς. Τοιαῦτα ὑπάρχουν πάρα πολλά. Ἰδοὺ, κατὰ πρῶτον τὰ ἰθικὰ καὶ ἔκπαιδευτικὰ μέσα, τὰ ὅποια πρέπει κυρίως νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν κατάστροφωσιν τοῦ προδιαγράμματος τῆς καταναλώσεως. Ἐδῶ ἀνήκει ἡ ἔκουσία ἀπόφασις τοῦ καθ' ἑνὸς εἰς ἓνα τὴν ὁλότητα ἐξυπηρετοῦντα τρόπον τοῦ βίου, ἐπὶ τῇ βάσει φρονίμου σκέψεως. Ἐδῶ ἀνήκει ἡ ἀγωγή τῶν μαζῶν εἰς σκόπιμον κατεύθυνσιν τοῦ βίου μὲ σύγχρονον δημιουργίαν ἑνὸς νέου περιβάλλοντος, τὸ ὁποῖον καθιστᾷ πιθανὴν τοιαύτην λογικὴν κατεύθυνσιν τῆς ζωῆς ἢ προσεγγίζει πρὸς αὐτήν. Ἡ καλλιέργεια καλῶν ἐνστίκτων τοῦ πληθυσμοῦ (κηπουρικὴ ἀπασχόλησις εἰς κηπουπόλεις) θὰ παίζῃ σπουδαῖον ῥόλον ἐδῶ. Ἀνάλογα μέτρα ἔχουν ἤδη ἐμφυροσθῆ εἰς τὸ σύστημα τοῦ *Dopo lavoro* τῶν Φασιστῶν ἐν Ἰταλίᾳ. Ἡ σύμπραξις τῶν πολυαρίθμων σωματείων, ταγμάτων, ἀδελφοτήτων, ἐνώσεων, συντροφειῶν κτλ. θὰ εἶναι ἀπαραίτητος. Ἀργότερον ἢ παρὰ ὅσους καὶ τὸ ἔθιμον θὰ διατηρήσουν καὶ θὰ ἰσχυροποιήσουν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀγωγῆς. Ἀλλὰ ἐντελῶς ἄνευ αὐθαιρέτων κυριαρχικῶν ἐπεμβάσεων τῶν δημοσίων δυνάμεων, δηλαδὴ τοῦ κράτους δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πραγματοποιηθοῦν τὰ ἐκτεθέντα. Τοιαῦται λοιπῶν ἐπεμβάσεις προέρχονται ἔκ μιᾶς συνειδητῆς διευθύνσεως τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων. Τοιούτου εἶδους ὑπάρχει πάλιν εἰς μέγας ἀριθμὸς. Δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ἓνα ἄμεσον ἀπὸ ἓνα ἕμμεσον διακανονισμόν.

Εἰς τὸν ἄμεσον διακανονισμόν ἀνήκουν προπάντων τὰ ἑξῆς μέτρα: τὸ μᾶλλον σύντονον μέτρον, τὸ ὁποῖον παρουσιάζεται εἰς δυσκόλους περιπτώσεις ὡς ἀναπόφευκτον, εἶναι ἡ κρατικοποίησις ἢ δημοτικοποίησις ὅλων τῶν οἰκονομικῶν κλάδων. Ὀλιγώτερον ἀπότομα εἶναι ἡ μονοπώλησις, ἔλεγχος καὶ προνομοιοποίησις ὠρισμένων οἰκονομικῶν ἔργων. Ἡ ἡπιωτέρα μορφή διακανονισμοῦ εἶναι ἡ ἐπιχορήγησις ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου παραγωγικοῦ κλάδου, αὐτῆς ἢ τῆς ἄλλης ἐπιχειρήσεως μεταφορῶν, αὐτῆς ἢ ἐκείνης τῆς ἐκμεταλλεύσεως, τῆς ὁποίας ὁποίας ὁ σκοπὸς εἶναι ἡ διανομὴ ἀγαθῶν, ἐπίσης ἢ ὑποστήριξις μιᾶς ἐκμεταλλεύσεως κατὰ τὴν σκόπιμον ἀλλαγὴν τοῦ προορισμοῦ τῆς, εἴτε ὁ προδιαγεγραμμένος καταμερισμὸς τῶν παραγγελιῶν

ἐκ μέρους τῶν δημοσίων ἀρχῶν. Ἄφ' ἐτέρου δὲν θὰ πρέπη νὰ λείψων τὰ ἀπαγορευτικά μέτρα διὰ ἐπιχειρήσεις ἐπιβλαβεῖς εἰς τὴν ὀλότητα.

Διὰ καταλλήλου διαπαιδαγωγήσεως τῶν ὑποκειμένων τῆς οἰκονομίας χωριστά, π. γ. γεωργῶν εἰς χειμερινὰ σχολεῖα, δύναται τις νὰ ἐξασκήσῃ ὠρισμένην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς κατευθύνσεως καὶ τὸν τρόπον παραγωγῆς. Εἰς μίαν χώραν ὅπως ἡ Γερμανία τίθεται κυρίως τὸ ζήτημα Ἑποικιστικῶν μέτρων μεγάλης ἐκτάσεως.

Ἐνα ἔμμεσον διακανονισμόν τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων δύναται νὰ ἐξασκήσῃ αἱ δυνάμεις τοῦ δημοσίου, διὰ ἐκπροσωποποιήσεως τῶν ὑπηρεσιῶν των δι' ἰδικῶν ὀργάνων τῆς οἰκονομικῆς κοινωνίας. Ἐχω ὑπ' ὄψιν μου περιπτώσεις, ὅπως ὁ ἔλεγχος τὸν ὁποῖον σήμερον ἤδη ἐξασκοῦν αἱ Πρωσοικαὶ ἐπαρχίαι κατὰ ἀποτελεσματικὸν τρόπον ἐπὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐξηρητημένων κτηματικῶν ἐπιχειρήσεων. Σκέπτομαι πρὸ πάντων τὰ ὀργανικὰ προβλήματα, μὲ τῶν ὁποίων τὴν ἐκπλήρωσιν θὰ καταγίνωνται εἰς τὸ μέλλον αἱ Μεγάλαι Τριάδες. Ἄφ' οὗτου ἅπαξ ἀνεγνωρίσθη ὁ δημόσιος χαρακτήρ τῶν μεγάλων τραπεζῶν καὶ ἀναγνωρίζεται, ὀφείλουσιν αὐταί, ὅπως, διὰ οἰκονομίας προδιαγεγραμμένης καὶ σκοπίμου πιστωτικῆς πολιτικῆς καταστοῦν ἑυθυμιστικὰ ὄργανα τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας.

Τὸ κράτος ἔχει ὅμως ποικιλίαν ἀκόμη μέσων, ὅπως ἐπέμβῃ ἐμμέσως προδιαγραμματικῶς εἰς τὴν Ἐθνικὴν Οἰκονομίαν. Μέσω μιᾶς ὀρθῆς φορολογικῆς πολιτικῆς, ἢ ὁποῖα τελικῶς θὰ ἀπεκδιθῆ τὸν καθαρῶς δημόσιον χαρακτήρα της, δύναται τοῦτο ἐξ ἴσου ὑποῖς διὰ μιᾶς σκοπίμου ἐμπορικῆς πολιτικῆς καὶ ὄχι ὀλιγώτερον διὰ μιᾶς προσφυοῦς νομισματικῆς πολιτικῆς νὰ ἐξασκήσῃ εὐρυτάτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας. Αὕτη ἡ βραχεῖα ἀνασκόπησις περὶ τῶν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς προδιαγεγραμμένης Οἰκονομίας εὐρισκομένων μέσων, ἐπιτρέπει νὰ ἀναγνωρισθῆ, ὅτι καὶ εἰς τὸ μέλλον θὰ πρόκειται κατὰ τὸ πλεῖστον περὶ μέτρων τὰ ὁποῖα ἤδη ἐκ τοῦ παρόντος μᾶς εἶναι γνωστά. Καὶ κάθε λογικὴ προδιαγεγραμμένη Οἰκονομία θὰ προτιμῆσῃ τοιαῦτα ἤδη γνωστά καὶ δοκιμασμένα μέσα, διὰ τῶν ὁποίων εἶναι ἐγγυημένη βραδεῖα «ὀργανικὴ» μετάβασις τῶν ὑφισταμένων καταστάσεων εἰς μίαν σκοπίμον οἰκονομίαν. Εἰς τὴν προᾶξιν ἐφαρμόζομεν ὅλα τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα θὰ ἐφαρμόσωμεν ἐπίσης καὶ εἰς τὸ μέλλον. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θὰ τὰ διακρίνη ἀπὸ τὸ παρόν, θὰ εἶναι μία ἀσήμαντος μικρολογία—τὸ σ υ ν ο λ ι κ ὸ ν π ρ ὀ γ ρ α μ μ α—. Χωρὶς αὐτὸ δὲν ὑπάρχει προδιαγεγραμμένη Οἰκονομία, ἄρα δηλαδὴ καμμία σκοπίμος Οἰκονομία ὅπως γνωρίζομεν. Ἡ ποικιλία τῶν σκοπῶν, μορφῶν καὶ μέσων ἄνευ συνόλου καὶ ἐνότητος εἶναι συγκεχυμένος σωρὸς ἀνομοίων πραγμάτων, εἶναι ἓν χάος. Μόνον ὅταν καὶ τὰ τρία ὑπ' ἐμοῦ ὑποδειχθέντα συστατικὰ μέρη μιᾶς «προδιαγεγραμμένης Οἰκονομίας» εἶναι ἐξασφαλισμένα, θὰ δυνηθῆ αὕτη νὰ μεταβάλῃ τὴν Κοινωνικὴν Οἰκονομίαν ἐπὶ ἓνα Κόσμον.

III

Καταφαίνεται ἄφ' ἑαυτοῦ, ὅτι ἡ μελλοντικὴ διαμόρφωσις τοῦ οἰκονομικοῦ

βίου καὶ ἰδίως τὸ μέλλον τοῦ Κεφαλαιοκρατισμοῦ θὰ καθορισθῇ οὐσιωδῶς διὰ τῶν οικονομικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν λαῶν. Περὶ αὐτῶν θὰ ὁμιλήσω εἰς τὰ ἐπόμενα. Θὰ πρόκειται κυρίως πάλιν διὰ τὴν ἀνάλυσιν μερικῶν ὄρων τῆς ἀναπτύξεως ταύτης.

Δὲν ἀποτελεῖ τιμὴν εἰς τὴν ἀκμάζουσαν οικονομικὴν ἐπιστήμην, ἐὰν παρατηρήσωμεν, ὅτι ὁ ὄρος παγκόσμιος Οἰκονομία εἶναι ἐντελῶς ἀσαφής. Διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ εἶναι τις ἱκανοποιημένος ὁμιλῶν περὶ παγκοσμίου οἰκονομίας, μὲ τὴν παραπομπὴν εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς γῆς εὐρίσκονται εἰς ὀλιγώτερον ἢ περισσότερον στενάς σχέσεις μεταξὺ τῶν. Διότι δι' αὐτοῦ δὲν δηλοῦται τίποτε. Πρόκειται διὰ τὸ εἶδος ταύτης τῆς σχέσεως. Καὶ ἐκεῖ πρέπει νὰ καθορισθῇ μία ἐπὶ τῆς Ἱστορίας βασιζομένη σκέψις, ὅτι αὐτὸ τὸ εἶδος τῶν διεθνῶν σχέσεων ἦτο κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς βασικῶς διάφορον. «Παγκοσμίως οἰκονομικαί» σχέσεις ὑπῆρχον καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς: πρὸ πέντε χιλιάδων ἐτῶν εἰς τὸν πολιτισμένον κόσμον τῆς Ἀσίας, πρὸ τριῶν καὶ τεσσάρων χιλιάδων ἐτῶν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἐγγυὺς ἀνατολῆς, πρὸ δύο χιλιάδων ἐτῶν εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν, πρὸ χιλίων καὶ πεντακοσίων ἐτῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ «μεσαιῶνος», πρὸ διακοσίων καὶ τριακοσίων ἐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ Ἐμποροκρατισμοῦ ἢ πρωίμου Κεφαλαιοκρατισμοῦ καὶ ἐπίσης εἰς τὸν αἰῶνα, ὁ ὁποῖος μᾶς ἀφορᾷ καὶ τὸν ὁποῖον λανθασμένως ὑπὸ κατ' ἐξοχὴν ἔννοιαν προσαγορεύομεν ὡς τὴν ἐποχὴν παγκοσμίου οἰκονομίας: εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ μεγάλου καὶ ὀπίμου Κεφαλαιοκρατισμοῦ. Εἰς κάθε ὅμως ἐποχὴν ἡ «παγκόσμιος Οἰκονομία» ἔφερε ἄλλην ἀρραγίδου, ἐσημαίνει καί τι ἐντελῶς διαφορετικὸν εἰς τὴν οἰκονομίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ ἐντελῶς ἰδιαζήντως διαμορφωμένη ἦτο ἡ παγκόσμιος οἰκονομία κατ' ἐκεῖνο τὸ μικρὸν χρονικὸν διάστημα τοῦ Ὑπερκεφαλαιοκρατισμοῦ.

Ἐὰν θελήσωμεν νὰ χαρακτηρίσωμεν τὸ μοναδικὸν πλάσμα τῆς παγκοσμίου οἰκονομίας τοῦ Ὑπερκεφαλαιοκρατισμοῦ μὲ μίαν μοναδικὴν φράσιν, τότε τὸ πρῶτον, ἐὰν θελήσωμεν νὰ χρησιμοποιήσωμεν ἠρωϊκὰς ἐκφράσεις, ὡς τὴν κυριαρχίαν τῆς λευκῆς φυλῆς ἐπὶ τῆς γῆς, ἐὰν εἰς τὸ αὐτὸ γεγονός θελήσωμεν νὰ καθορίσωμεν κατὰ τρόπον ἀσθηματικόν, χαρακτηρίζοντες αὐτὸ ὡς τὴν ἐκμετάλλειυσιν τῆς γῆς ὑπὸ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Αὐτὸ τὸ ἰδιάζον εἶδος μιᾶς παγκοσμίου οἰκονομίας εἶχε τρεῖς προϋποθέσεις.

Ἡ πρώτη τούτων τῶν προϋποθέσεων ἦτο περισσότερον τυπικῆς φύσεως. Ἐβασίζετο ἐπὶ ἐνὸς ἐφ' ὅλης τῆς γῆς διαδεδομένου καὶ καλῶς λειτουργοῦντος μηχανισμοῦ ἀνταλλαγῆς—συμψηφισμοῦ καὶ προσαρμογῆς, ὁ ὁποῖος ἐστηρίζετο εἰς τὴν «εἰρήνην, ἐλεύθερον ἐμπόριον καὶ πίστιν»: Peace, freetrade and good will, ὁ ὁποῖος εὗρισκε τὴν ἐκδήλωσίν του ἐπὶ ἐνὸς συστήματος συναλλαγῶν βασιζομένου ἐπὶ τῆς χρυσοῦς βίαςεως καὶ μιᾶς παραπλησιοῦ συναλλαγματικῆς κινήσεως τῶν κεφαλαιοκρατικῶν χωρῶν καὶ ὁ ὁποῖος μηχανισμὸς ἐκινεῖτο κυρίως ὑπὸ τοῦ Ἀγγλικοῦ city.

Ἡ δευτέρα προϋπόθεσις τῆς ὑπερκεφαλαιοκρατικῆς παγκοσμίου οἰκονομίας ἔγκειτο, εἰς τὸ ὅτι ἡ ἀνοικοδόμησις ὄλων τῶν ἐξωτικῶν οἰκονομιῶν ἐτέθη εἰς ἐνέργειαν μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ Κεφαλαίου, τὸ ὁποῖον εἰσέρρηε εἰς τὰς χώρας, τὰς θεωρουμένας ὑπὸ τοῦ Κεφαλαιοκρατισμοῦ ὡς ἀντικείμενα, εἴτε ἀπ' εὐθείας εἴτε διὰ τῆς ὁδοῦ τῶν δημοσίων δανείων. Ἄς ἀναλοισθῶμεν, ὅτι πρὸ τοῦ πολέμου μία χώρα ὡς ἡ Γερμανία εἶχε «τοποθετήσῃ» 20—25 δισεκατομύρια Μάρκων, ὅτι ἐπίσης χῶραι ὡς ἡ Ἀγγλία καὶ Γαλλία εἶχαν πράξει τὸ αὐτὸ διὰ ποσὰ τετραπλάσια ἢ πενταπλάσια εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

Ὡς τρίτην προϋπόθεσιν τῆς παγκοσμίου ταύτης Οἰκονομίας πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὴν ἀνταλλαγὴν ἀγαθῶν ἐντελῶς καθωρισμένου περιεχομένου, ἢ ὁποία ἐπίσταται εἰς τὸ ὅτι ἡ δυτικὴ Εὐρώπη ἀπερρόφα τὰ γεωργικὰ προϊόντα ὄλων τῶν χωρῶν τῆς γῆς, ἢ ὡς μέσα διατροφῆς ἢ ὡς πρώτας ὕλας, καὶ τὰ ἐπλήρωνεν : εἴτε μὲ τὰ ἀναφερθέντα Κεφάλαια, εἴτε μὲ βιομηχανικὰ προϊόντα—ἢ καθόλου.

Μὲ τὴν πάροδον τοῦ καιροῦ ἐξ αὐτῶν τῶν σχέσεων προέκυψεν μία ἐντελῶς ἰδιάζουσα κατάστασις τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς Οἰκονομίας ἐπὶ τῆς γῆς : ἡ δυτικὴ Εὐρώπη ἀνεπτύχθη εἰς μίαν τρόπον τινὰ γιγαντιαίαν πόλιν μὲ 400 ἑκατομύρια κατοίκων, περίξ τῆς ὁποίας ὀλόκληρος ἡ ὑπόλοιπος γῆ εἶχε ἐγκατασταθεῖ ὡς «ἵπαιθρος χώρα», ὡς κατὰ τὸν μεσαίωνα γύρω ἀπὸ κ ἄ θ ε πόλιν, ἀκόμη καὶ τὴν μικροτέραν, εὐρίσκετο μία «ὑπαιθρος χώρα», ἢ ὁποία τὴν ἀνεφοδιάζεν μὲ γεωργικὰ προϊόντα καὶ ἀνεφοδιάζετο ὑπ' αὐτῆς διὰ βιοτεχνικῶν προϊόντων.

Καὶ τώρα ἀπομένει νὰ κάμωμεν τὴν παρατήρησιν : ὅτι ὄ λ α ι α ὑ τ α ι α ἰ π ρ ο ὑ π ο θ ἑ σ ε ι ς , ἐ π ἰ τ ῶ ν ὁ π ο ἰ ῶ ν ἐ β α σ ῖ ζ ε τ ο ἡ παγκόσμιος οἰκονομία νεωτέρας μορφῆς, ἡ δὲ κατὰ τὸ παρὸν καὶ ἀσφαλέστατα καὶ κατὰ τὸ μέλλον δὲν θὰ εἶναι αἰ ἀ ρ μ ὄ ζ ο υ σ α ι π λ ἑ ὄ ν .

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον συντελεῖται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, εἶναι κατὰ πρῶτον ἢ ἤδη πρὸ μακροῦ χρόνου παρασκευασθεῖσα κατάρρευσις τοῦ μηχανισμοῦ τοῦ ἐλευθέρου ἐμπορίου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἦτο προσηρμοσμένη ἡ παγκόσμιος οἰκονομία: ο ὑ δ ε μ ἰ α εἰρήνη, ο ὑ δ ἐ ν ἐλευθέρου ἐμπόριον, ο ὑ δ ἐ μ ἰ α πίστις. Αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ χαρακτηριστικόν τῆς ἐποχῆς. Τελωνιακὰ τείχη, ἀπαγορευτικὰ μέτρα ὄσον ἀφορᾷ τὴν εἰσαγωγὴν, καταγγελίαι πιστώσεων, δυσπιστίαι καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν. Ἐν ὀφθαλμοφανῆς σύμπτωμα ταύτης τῆς διαλύσεως τῶν παλαιῶν σχέσεων εἶναι ἡ ἀνικανότης τοῦ χρυσοῦ κανόνος, ἢ ὁποία προεκλήθη διὰ τῆς ἀποθησαυρίσεως σχεδὸν ὄλου τοῦ περισσεύματος τοῦ χρυσοῦ τῆς γῆς εἰς δύο τόπους καὶ ὠδήγησε εἰς τὰ σημερινὰ αἰτοπα.

Ἐνδέχεται νὰ ὑπάρχουν ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀποδίδουν εἰς αὐτὰ τὰ φαινόμενα πολὺ μεγάλην σημασίαν, διότι τὰ θεωροῦν ὡς παροδικὰ διαταράξεις καὶ ἔχουν ἐπὶ τοῖτοις τὴν πεποίθησιν, ὅτι θὰ ἐπέλθῃ πάλιν ἡ

παλαιὰ ἰσορροπία εἰς τὴν διεθνή πλάστιγγη. Εἰς τὴν προᾶν δὲν θὰ ἦτο αὐτὸ ἀδύνατον, ἐὰν αἱ προϋποθέσεις τῆς παλαιᾶς παγκοσμίου οἰκονομίας, αἱ ὑλικάι προϋποθέσεις, ἐξεπληροῦντο. Ἄλλὰ δι' αὐτὸ ὑπάρχουν ἔξ ἴσου ἐλάχιστοι ἐλπίδες.

Μοῦ φαίνεται ἐντελῶς ἀκατανόητον, ὅτι θὰ ἠδύνατο πάλιν ἡ δυτικὴ Εὐρώπη νὰ γίνῃ χρηματοδότης ὅλης τῆς γῆς. Λόγι ἐνῶ αἱ ἀπαιτήσεις διὰ ἐξέυρεσιν Κεφαλαίων αὐξάνουν, διὰ τῶν ὁποίων αἱ ἐξωτικάι χῶραι θὰ πραγματοποιήσουν τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐθνικῶν οἰκονομιῶν των, δηλαδὴ θέλουν νὰ «ἐκβιομηχανοποιηθῶν», ἀντιθέτως ἐλαττοῦνται τὰ ποσά, τὰ ὁποῖα δύνανται τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη νὰ συγκεντρώνουν.

Δυνάμεθα νὰ ἀποδείξωμεν τὸ ὀρθὸν τῶν τελευταίων θέσεων χρησιμοποιοῦντες τοὺς γνωστοὺς τύπους τοῦ Marx, τὸν τῆς ἀπόλυτου καὶ σχετικῆς ὑπεραξίας. Ἀμφότεροι, τόσον ἡ σχετικὴ, ὅσον καὶ ἡ ἀπόλυτος ὑπεραξία, δὲν θὰ ἀνέλθουν εἰς τὸ μέλλον τόσον, ὅσον ἀνῆλθον κατὰ τὸ παρελθόν. Δὲν θὰ συμβῆ οὔτω μὲ τὴν ἀπόλυτον ὑπεραξίαν, πρῶτον διότι ὁ πληθυσμὸς δὲν θὰ αὐξηθῆ εἰς ὁ μέρων ηὐξήθη κατὰ τὸ παρελθόν: ἡ Γαλλία εἶναι πρὸ πολλοῦ στάσιμος, ἡ Ἀγγλία ἐπίσης πρὸ ὀλίγου καιροῦ, ἡ Γερμανία πρόκειται νὰ μείνῃ στάσιμος (πτῶσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γεννήσεων κατὰ τὰ τελευταῖα 25, 30 χρόνια ἀπὸ 35 εἰς 17, 50|00). Δεύτερον διότι ὁ χρόνος ἐργασίας ἀσφαλῶς δὲν θὰ αὐξηθῆ, ἀλλὰ τὸ πολὺ θὰ περιορισθῆ ἐπὶ πλεόν. Τρίτον, διότι ὁ σφυγμὸς τῆς οἰκονομίας ἐσκεμμένως θὰ ὑποστῆ κάποιαν ἐξασθένειαν. Ἡ σχετικὴ ὑπεραξία δὲν θὰ ἀνέλθῃ ἔνεκα τούτου, διότι ναί μὲν θὰ ἀνέλθῃ τὸ ἀπόλυτον ὕψος τῶν μισθῶν, δηλαδὴ ἡ τιμὴ τῆς ἐργατικῆς δυνάμεως, ἀλλὰ ὄχι καὶ ἡ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας, πάντως ὄχι τόσον, ὅσον εἶχεν ἀνέλθει κατὰ τὰ τελευταῖα ἑκατὸν ἔτη.

Προστίθεται καὶ ἡ φιλοδοξία τῶν ἐξωτικῶν νὰ αὐτοδιοικῶνται οἰκονομικῶς μόνοι των, διὰ τὸ ὁποῖον θὰ εἶναι κατὰ αὐξουσαν ἀνυπολόγητον ἰκανοί. Ἄρα δὲν θὰ ἔχουν ἀνάγκην τῶν Κεφαλαίων μας, ἐν πείσει ὅμως περιπτώσει θὰ δύνανται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ νὰ χρησιμοποιοῦν τὴν εὐφρίαν μας.

Διὰ ταύτης τῆς ἐξελιξέως εὐρίσκεται εἰς συνάφειαν ἡ ἐξαφάνισις τῆς τρίτης προϋποθέσεως τῆς παλαιᾶς παγκοσμίου Οἰκονομίας: δηλαδὴ τῆς ἰδιαζούσης ἀνταλλαγῆς ἐμπορευμάτων μεταξὺ δυτικῆς Εὐρώπης καὶ τῶν ὑπολοίπων χωρῶν τῆς γῆς. Αὕτη δὲν θὰ δυναθῆ νὰ διατηρηθῆ ἀκμαία, ἐφ' ὅσον ἡ ἐκβιομηχανοποίησις τῶν γεωργικῶν χωρῶν προχωρεῖ. Ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις τῶν λαῶν τούτων ὅσον ἀφορᾷ τὰ βιομηχανικά προϊόντα θὰ ἐλαττωθῆ καὶ τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον τῆς δυτικῆς Εὐρώπης θὰ περιορισθῆ.

Ἐλέχθη ὀρθῶς, ὅτι κυρίως ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ Κεφαλαιοκρατισμοῦ εἰς τὰς νέας χῶρας θὰ ἐσήμαινε μίαν νέαν ὄθησιν διὰ τὰς παλαιοκεφαλοκρατικὰς χῶρας σχετικῶς μὲ τὴν ἐξαγωγὴν βιομηχανικῶν προϊόντων. Νομίζω, ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθόν. Αἱ νεοκεφαλοκρατικαὶ χῶραι θὰ ἀνοικοδομήσουν τὸν μηχανισμόν ἀποκτίσεως παραγωγικῶν συντελεστῶν κυρίως ἐξ ἰδίων δυνάμεων καὶ θὰ διστάζουν ὅσον ἀφορᾷ τὴν εἰσαγωγὴν—ἴσως

μετὰ μίαν μεταβατικὴν περίοδον—ὅλον ἐπιπλέον, ἔνεκα τῆς ἀπλουσιότητος αἰτίας, διότι δὲν ἔχουν νὰ προσφέρουν ἀντιστοίχους ἀξίας διὰ τὰ εἰσαγόμενα βιομηχανικὰ προϊόντα: δὲν ἔχουν ὅμως ἀντιστοίχους ἀξίας, διότι δὲν δύνανται ταυτοχρόνως νὰ ἰδρῶσιν τὴν βιομηχανίαν τῶν καὶ νὰ ἐξάγουν πρώτας ἴλας καὶ μέσα διατροφῆς εἰς τὴν Εὐρώπην ἢ ἀλλέως διατυπούμενον: ἐπὶ τῆς ἰδίας ἀγροικῆς βίσεως δὲν δύνανται νὰ ἰδρῶσιν δύο βιομηχανικὰ συστήματα, τὸ ἰδικόν τῶν καὶ τὸ εὐρωπαϊκόν, συμφώνως πρὸς τὸν νόμον τῆς ἀναλόγου σχέσεως μεταξὺ ἀγροικῆς βίσεως καὶ βιομηχανικῆς ἐποικοδομήσεως γενικώτερον: μεταξὺ ὀργανικῆς καὶ μηχανικῆς—ἀνοργάνου παραγωγῆς. Ἄν δύνανται ἀφ' ἑτέρου νὰ ἀξήσουν τὴν ἀγροικὴν βάσιν τῶν, διότι τότε θὰ παρήγαγον ἐντατικώτερον ἄρα πολὺ ἀκριβότερον τὰ γεωργικὰ τῶν προϊόντα.

Φαίνεται, ὅτι αἱ ἀγροικαὶ χῶροι ἠδύναντο ἔνεκα τούτου νὰ μᾶς τροφοδοτοῦν ἐπὶ ἑκατὸν ἔτη μὲ τόσον εὐθηνὰ γεωργικὰ προϊόντα, διότι ἐφήρμοζον σύστημα ἑκτατικῆς καλλιέργειας καὶ ἐπειδὴ ὁ καλλιερῶν πληθυσμὸς τῶν ἰδίων χωρῶν δὲν ἐτρέφετο ἀρκούντως. Ἀμφότερα δὲν δύνανται νὰ ἀναμένονται εἰς τὸ μέλλον. Οἱ ἔξωευρωπαϊκοὶ λαοὶ ἔχουν ἐλευθερωθεῖ ὑπὸ πίσεως τὰς ἐπόψεις τοῦ συστήματος τῆς κηδεμονίας καὶ ἐξμεταλλεύσεως. Ἡ «χειραφέτησις τῶν ἐρυθροδέρμων» ἐπιτελεῖται ταχέως: εἶναι τὸ κοσμοϊστορικῶς σπουδαιότατον ἀποτέλεσμα τοῦ Μεγάλου Πολέμου. Ἐπῆλθε τέλος διὰ πίντοτε εἰς τὴν «κυριαρχίαν τῆς λευκῆς φυλῆς» καθὼς ἐπίσης καὶ εἰς τὸ «ἐλεύθερον ἐμπόριον» καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα ὠραῖα πράγματα ἀπὸ τὴν πρὸ τοῦ παγκοσμίου πολέμου ἐποχὴν.

Ὅταν εἰς τὸ μέλλον θὰ διατηροῦνται ἀκόμη «ἰμπεριαλιστικαὶ» τίσεις, ἐκεῖ θὰ εἶναι τὰ κυρίαρχα ἔθνη αἱ Ἡνωμένοι Πολιτεῖαι, ἡ Ἰαπωνία καὶ πιθανὸν ἡ Ρωσία.

Ἐὰν αἱ γραμμαὶ αὗται τῆς ἐξελίξεως κυριωτηθεῖν ὀρθῶς: τί προκύπτει ἔξ αὐτοῦ διὰ τὰς Ἐθνικὰς Οἰκονομίας τῶν παλαιοκεφαλαιοκρατικῶν χωρῶν; Προφανῶς σχετικὸς τις περιορισμὸς, ὅπως παραιτηθεῖν καὶ πράξουν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον αἱ πρώην ὑπ' αὐτῶν ἐξηρητημένοι Ἐθνικαὶ Οἰκονομίαι τείνουν νὰ πράξουν: νὰ αὐτοπεριορισθοῦν. Φροντίζουν νὰ χαρακτηρίζουν τοῦτον τὸν αὐτοπεριορισμὸν μὲ μίαν λέξιν, καὶ τὸν ὀνομάζου.

ΤΑΣΙΝ ΠΡΟΣ ΑΥΤΑΡΚΕΙΑΝ

Διὰ ταύτης τῆς λέξεως εὐρισκόμεθα πάλιν πρὸ ἑνὸς ὄρου, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν τελευταῖον καιρὸν προεκάλεσε πολλὰς διαμάχας καὶ ὁ ὁποῖος δὲν παρουσιάζεται ὀλιγώτερον πολυσημάντως ἀπὸ τὴν ἄλλην ἀπαισίαν λέξιν τῆς προδιαγεγραμμένης Οἰκονομίας, μὲ τὴν ὁποίαν ἠσχολήθημεν προηγουμένως. Ἐπιθυμῶ πάλιν νὰ διαλευκάνω τὴν ἀληθῆ σημασίαν τῆς λέξεως.

Δὲν εἶναι οὐδόλως ἀνάγκη νὰ σημαίη αὐτάρκεια, ὅτι μία Ἐθνικὴ Οἰκονομία πρέπει ἑκατὸν τοῖς ἑκατὸν νὰ καταστῆ ἀνεξάρτητος, ὅπως λέγεται εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ ἡμερησίου τύπου, δηλαδὴ νὰ ἐλευθερωθῆ ἀπὸ κάθε διεθνή σχέσιν. Ἐν τοιοῦτον πάλιν σχέδιον μόνον σχολαστικὸς ἤθελεν προ-

τείνει, νὰ τὸ κατορθώσῃ ὅμως κατὰ τὰ φαινόμενα δὲν θὰ ἠδύνατο ποτέ. Θὰ ἔπρεπεν ἀσφαλῶς νὰ ἐρωτήσῃ τις : πρὸς τί βεβαίως :

Αὐτάρκεια σημαίνει ἐπίσης ὀλιγώτερον ἀντοτέλειαν κάθ' ἑκαστήν καὶ τῆς μικροτέρας Ἑθνικῆς Οἰκονομίας. Πρέπει μᾶλλον νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν κατὰ ταύτην τὴν προσπάθειαν πρὸς ἐπίτευξιν αὐταρκείας, ἀκριβῶς ὅπως εἰς τὴν προδιαγεγραμμένην Οἰκονομίαν, καίθε ἔθνικὴν ἐνότητα εἰς τὸ ἰδιάζον αὐτῆς. Πρέπει προσέτι χωρὶς ἀμφιβολίαν αἱ μικραὶ ἔθνικαι οἰκονομίαι νὰ συνενωθοῦν εἰς οἰκονομικὰ ἐνώσεις, αἱ ὁποῖαι νὰ σχηματίζουσι μίαν ἀρκετὰ εὐρείαν βάσιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας νὰ δύνανται νὰ ἀνοικοδομήσουσι σχετικῶς αὐτάρκη οἰκονομίαν. Πρὸς τούτοις θὰ συνενώσωμεν ἀναμεταξύ των χώρας, αἱ ὁποῖαι ἔχουσι ὁμοίους οἰκονομικοὺς ὄρους. Τὰς λεπτομερείας, τοῦ πῶς θὰ λάβῃ μέρος αὐτὸ, δὲν δύναμαι ἐδῶ νὰ ἀναφέρω. Μοῦ φαίνεται ὅμως, ὅτι πρὸ πάντων διὰ τὴν χώραν μας μία στενωτέρα συνένωσις μετὰ τὰ νότια ἀνατολικὰ κράτη τῆς Εὐρώπης θὰ ἀπετέλει τὴν ὀρθὴν λύσιν.

Διὰ νὰ μὴ ἐμφανίζεταί ὅμως ἡ ἔννοια τῆς «κατὰ προσέγγισιν» ἢ τῆς «σχετικῆς» αὐταρκείας πολὺ ἀκινδύριστος, θὰ εἶπω προσέτι θετικῶς, τοῦ διαβλέπω τὸ οὐσιῶδες μιᾶς σκοπίμου αὐταρκείας τῶν πολιτισμένων λαῶν. Μοῦ φαίνεται, ὅτι καθωρίσθη ὑπὸ τοῦ ποσοτικοῦ, μερικῶς ὑπὸ τοῦ ποιοτικοῦ, τεχνικοῦ διακανονισμοῦ τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων. Εἰς τί πρέπει νὰ ἀποβλέπωμεν, εἶναι μία σκόπιμος, προγραμματικὴ διαμόρφωσις ἀ κ ὀ μ η καὶ τῶν διακρατικῶν οἰκονομικῶν φαινομένων ἐξ ἐνὸς ἔθνικοῦ κεντρικοῦ σημείου. Πρέπει νὰ ἀποφεύγωμεν νὰ εὐρεθῶμεν πρὸ κανιστάσεων, ὑπὸ τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ὑποφέρωμεν. Αὐτοκαθορισμὸς τῆς τύχης μας ἀκόμη καὶ εἰς τὴν παγκόσμιον ἀγορὰν θὰ εἶναι ὁ σκοπὸς μας. Οὗτος ὁ σκοπὸς δὲν δύναται οὐδόλως νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τοῦ τρόπου τῶν τυχερῶν συναρμογῶν, δηλαδὴ τοῦ ἐλευθέρου ἐμπορίου. Τὸ σύστημα τοῦ ἐλευθέρου ἐμπορίου πρέπει μέχρι τῶν τελευταίων στυγῶν ὑπολειμμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐγὼ συγκαταλέγω τὴν ἀπαισίαν ρήτραν τοῦ μᾶλλον εὐνοουμένου Κράτους, νὰ ἐξυλειφθῇ τελείως, ἐὰν ἄλλως θέλωμεν νὰ φέρωμεν εἰς τὴν ἐπικοινωνίαν μεταξὺ τῶν λαῶν σκοπίμως διευθετομένας καταστάσεις.

Ὅχι ἐλεύθερον ἐμπόριον καὶ Ρήτρα τοῦ μᾶλλον εὐνοουμένου κράτους, ἀλλὰ ἐμπορικὰ συμβάσεις, τελωνιακὰ ἐνώσεις, δασμοὶ προτιμήσεως, καθορισμὸς ποιότητων κτλ. θὰ ἀποτελοῦν τὰς ἀρχάς, ἐντὸς τῶν ὁποίων δύναται νὰ νοηθοῦν αἱ διεθνεῖς σχέσεις τοῦ μέλλοντος. Καλύτερον ἴσως ἔνεκα τούτου ἠθέλεν τις ὀμιλήσει περὶ ἔθνικῆς αὐταρκείας ἀντὶ περὶ αὐταρκείας. Καὶ ἐδῶ εἶναι προϋπόθεσις μιᾶς σκοπίμου διαμορφώσεως ἐν ὄλιγον, ἐνιαῖον πρόγραμμα.

Ἐν σχέσει μετὰ πραγματικὰς σχέσεις θὰ ὠνόμαζα ἤδη αὐτάρκη μίαν κοινωνίαν, ἢ ὁποία δὲν εὐρίσκεται εἰς δυσάρεστον ἐξάρτησιν ἀπὸ τὰς σχέσεις πρὸς ξένους λαούς, δηλαδὴ ἢ ὁποία δὲν ἐξαναγκάζεται νὰ ἐξασκῇ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὑπαρξίν της, ἀλλὰ κατόπιν ἐλευθέρου ὑπολογισμοῦ εἰσάγει καὶ ἐξάγει, ὅτι τῆς φαίνεται καλόν. Εἰς μίαν τοιαύτην

κατάστασιν μιᾶς σκοπίμου αὐταρχείας εὐρίσκοντο αἱ ἔθνικαὶ οἰκονομίαι τῆς δυτικῆς Εὐρώπης πρὸ ἑκατῶν ἐτῶν.

Ἀφετηρία ἦτο ἡ ἐξαγωγή καὶ αὐτὴν ἠκολούθει ἡ εἰσαγωγή. Τὰς χώρας αὐτάς, αἱ ὁποῖαι εἶχαν τοιοῦτου εἶδους ἐμπορικὸν ἰσοζύγιον ὠνόμασα ἔνεκα τούτου ἐξαγωγικὰς χώρας. Ἦσαν κατὰ τοῦτο αὐτάρχεις, διότι ἠδύναντο χωρὶς νὰ διακυνδινεύσουν τὴν ὑπαρξίν των νὰ περιορίσουν ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης τὴν εἰσαγωγὴν.

Αὕτη ἡ πραγματικὴ κατάστασις ἥλλαξε κατὰ τὴν πάροδον τοῦ 19ου αἰῶνος βασικῶς. Ἐφθάσαμεν εἰς τὸ σημεῖον νὰ π ρ έ π ε ι ν ἄ ε ἰ σ ἄ γ α μ ε ν ἐν Γερμανίᾳ ἐμπορεύματα εἰς μεγάλην ἔκτασιν, ὅπως δυνηθῶμεν νὰ διατηρήσωμεν γενικῶς τὰς βιοτικάς μας συνθήκας ἀκμαίας, εἴτε ὑπὸ τὴν μορφήν μέσων διατροφῆς, εἴτε τροφᾶς διὰ ζῶα, ἢ ὑπὸ τὸν τύπον πρώτων ὑλῶν διὰ βιοτεχνικὰ προϊόντα.

Ταῦτα τὰ εἰσαγόμενα ἀγαθὰ ἐπληρώναμεν πρὸ τοῦ πολέμου μερικῶς μὲ τὰ εἰσοδήματα τῶν ἀλλοδαπῶν μας ἐπιχειρήσεων, μερικῶς, σήμερον δὲ σχεδὸν ἀποκλειστικῶς μὲ τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας μας. Ἡ σχέση μεταξὺ εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς ἀντεστρόφη: ἡ εἰσαγωγή κατέστη τὸ π ρ ω τ ε ῦ ο ν , π ρ έ π ε ι ν ἄ εἰσαγόμεν καὶ ἔνεκα τούτου νὰ ἐξάγωμεν. Μετεβλήθημεν κατὰ τὸν ἰδικὸν μου τρόπον τοῦ λέγειν ἀπὸ ἐξαγωγικὴν εἰς εἰσαγωγικὴν χώραν. Δι' αὐτοῦ ἐχάσαμεν τὴν ἀνεξαρτησίαν μας, ἐπαύσαμεν νὰ εἴμεθα αὐτάρχεις, ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν πλῆρον λογικὴν ἔννοιαν ταύτης τῆς λέξεως.

Δυνάμεθα νὰ καταστῶμεν πάλιν αὐτάρχεις ὑπὸ τὴν ἔννοιαν, ὅπως εἴμεθα πρὸ 100 ἐτῶν; Δυσκόλως. Πρὸς τούτοις κατέστημεν πολὺ πολυάριθμοι. Διότι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνθρώπων, ὁ ὁποῖος κατοικεῖ ἐπὶ τῆς ἰδίας ἐκτάσεως ἔχει ἀυξηθῆ περισσότερον ἀπὸ τὸ διπλάσιον. Δὲν δυνάμεθα πάλιν, ἀκόμη καὶ ὅταν ὑποβιβάσωμεν κατὰ πολὺ τὸν τρόπον διαβιώσεώς μας, νὰ ζήσωμεν μὲ τὰ προϊόντα τοῦ ἔδαφους μας καὶ νὰ στέλνωμεν σημαντικὰ ποσὰ ἐκ τῶν ἔδαφικῶν μας προϊόντων εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Θὰ ἐκμεταλλευόμεθα εἰς σχετικὴν ἔκτασιν ὄλοεν ξένον ἔδαφος καὶ θὰ πληρώνωμεν τὰ ἀποκτώμενα προϊόντα διὰ τῆς ἐργασίας μας.

Αὐτὰ εἶναι λοιπὸν δυνατότητες, ἀναγκαιότητες καὶ πιθανότητες διὰ μίαν μελλοντικὴν διαμόρφωσιν τοῦ οἰκονομικοῦ βίου γενικῶς καὶ προπάντων τοῦ Κεφαλαιοκρατισμοῦ.

Τὸ τί ἀποτελεῖ ἐξ αὐτῶν πραγματικότητα, ἐξαρτᾶται ὅπως σᾶς εἶπα εἰσαγωγικῶς, ἐκ τῆς ἐλευθέρως ἀποφάσεως τοῦ ἀνθρώπου: ἀπὸ τὴν θέλησίν των. Ἡ θέλησις ὅμως αὕτη λαμβάνει τὴν μορφήν μόνον κατὰ ἐλάχιστον μέρος ἀπὸ τὸν οἰκονομικὸν καὶ γενικῶς ἄλλον ὀρθὸν λόγον: οὐσιαστικῶς καθορίζεται ἐκ τῆς ἐντελῶς ἱρρασιοναλιστικῆς κοσμοθεωρίας τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἀποφασίζουν διὰ τὴν τύχην των. Ἐκ ταύτης ἐξαρτᾶται πρωτίστως ποίαν σημασίαν ἀποδίδει τις εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ οἰκονομικά, ἐὰν τις ἀναμετρᾷ ἢ ὄχι τὴν πτυυδαίωσινα αὐτῶν, δηλαδὴ εἰς ποίαν μεγαλυτέραν λογικὴν

συσχετίσιν κατατάσσει τις τὴν Οἰκονομίαν. Κατόπιν καθορίζεται ποίαν διαμόρφωσιν πρέπει νὰ ἔχῃ βασικῶς ἡ οἰκονομία, ποίας κατευθύνσεις καὶ μορφᾶς πρέπει νὰ προσλάβῃ ἡ προδιαγεγραμμένη Οἰκονομία, ἐὰν τὴν προτιμήσῃ τις.

Ὁ φορεὺς τῆς ἀποφασιστικῆς θελήσεως πρὸς μίαν νέαν διάταξιν τοῦ οἰκονομικοῦ βίου δύναται νὰ εἶναι διάφορος: δύναται νὰ προσέξῃ ἡ ἀτομικὴ θέλησις, ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Λενίν, Κεμάλ, Μουσσολίνι, δύναται ὅμως νὰ εἶναι ὁμαδικός: αὐτὸ θὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰς ἱστορικὰς συντυχίας καθὼς ἐπίσης ἀπὸ τὸ ἰδιάζον τῶν λαῶν εἰς τοὺς δλοίους θὰ ἐμφανισθῇ. Ἰσχυρὰ ὅμως πρέπει νὰ εἶναι ἡ θέλησις αὕτη, ἐν αἰα — σ κ ό π ι - μ ο ς καὶ ὅμως δ ι ο ρ α τ ι κ ῆ. Ἐνεκα τούτου δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ στερηθῇ τελείως τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπικουρίας.

Ἐπιθυμοῦμεν καὶ διὰ τὴν πατρίδα μας τὴν χάριν μιᾶς τοιαύτης θελήσεως, εἶναι ἐπιθυμία ὅλων μας. Λότι εἴμεθα πεπεισμένοι, ὅτι ἄνευ αὐτῆς θὰ βυθισθῶμεν εἰς τὸ χάος.